

SZAKDOLGOZAT

Ambrózy Attila

2015

Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem
Gazdaság-és Társadalomtudományi Kar
Alkalmazott Pedagógia és Pszichológia Intézet
Műszaki Pedagógia Tanszék
Közoktatási Vezető és Pedagógus-szakvizsga Szakirányú Továbbképzési
Szak

Konzulens: Brassói Sándor

Ambrózy Attila

**Közös történelem, eltérő jelen- Ausztria, Csehország és Magyarország
alapfokú művészetoktatásának, ezen belül a fagott hangszer oktatásának
összehasonlítása a tantervek tükrében**

BME GAZDASÁG- ÉS TÁRSADALOMTUDOMÁNYI KAR
Alkalmazott Pedagógia és Pszichológia Intézet
Műszaki Pedagógia Tanszék
Közoktatási vezető és pedagógus-szakirásos szakirányú továbbképzési szak

SZAKDOLGOZAT
FELADAT

A záróvizsgáló neve: Ambrózy Áttila

A szakdolgozat címe: **Közös történelem, eltérő jelen- Ausztria, Csehország és Magyarország alapfokú művészetoktatásának ezen belül a fagott hangszer oktatásának összehasonlító elemzése**

A szakdolgozat készítésének helye: Műszaki Pedagógia Tanszék

Témavezető: Brassói Sándor

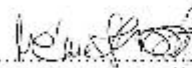
Munkahely: Emberi Erőforrások Minisztériuma

Beosztás: főosztályvezető

A záróvizsga tárgyai: 1. Szakdolgozat védelem
2. „A” A köznevelés rendszere, a szervezet működtetése, kapcsolati rendszere, pedagógus szerepek, sajátos nevelési feladatok.
2. „B” A köznevelési rendszer irányítása, intézményvezetés, tanügyigazgatás, emberi erőforrással való gazdálkodás elmélete és gyakorlata.

A feladat kiadásának időpontja: 2014 május **Beadási határidő:** 2015. április 25.

A szakdolgozat témáját jóvá hagyom: Budapest, 2015. január

dékán

tanszékvezető

A feladatot átvettem: Budapest, 2015. május 22.

hallgató

A szakdolgozat értékelése:

Budapest, 201.....

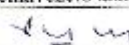
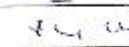
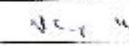
.....
ZVB elnöke

BME Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar
 Alkalmazott Pedagógia és Pszichológia Intézet
 Műszaki Pedagógia Tanszék
 Következtetési vezető és pedagógus-szakvizsga
 szakirányú továbbképzési szak

A hallgató neve: Ambrózy Attila

A szakdolgozat címe: Közös történelem elterjedése Ausztriában, Csehország és Magyarország alacsonyabb fokú műveltségű oktatásának során, különös tekintettel a fogott tanterv oktatásának összehasonlító elemzésére

Konzultációs lap

Sorszám	A konzultáció időpontja	Témavezető aláírása
1.	2014. 11. 12.	
2.	2014. 11. 20.	
3.	2015. 01. 18.	
4.	2015. 02. 20.	
5.	2015. 04. 15.	

NYILATKOZAT

Alulírott hallgató, büntetőjogi felelősségem tudatában nyilatkozom és aláírással igazolom, hogy szakdolgozatom saját, önálló munkám; az abban hivatkozott nyomtatott és elektronikus szakirodalom felhasználása a szerzői jogok nemzetközi szabályainak megfelelően készült.

Tudomásul veszem, hogy szakdolgozat esetén plágiumnak számít:

- szó szerinti idézet közlése idézőjel és hivatkozás megjelölése nélkül;
- Tartalmi idézet hivatkozás megjelölése nélkül;
- más szerző publikált gondolatainak saját gondolatként való feltüntetése.

Alulírott kijelentem, hogy a plágium fogalmát megismertem. Tudomásul veszem, hogy plágium esetén a szakdolgozatom visszautasításra kerül.

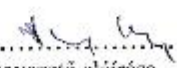
Kijelentem, hogy a szakdolgozat beküldött és elektronikus formában leadott példányai mind formátumban, mind tartalommal megegyeznek.

Dátum: 2015. 04. 15.

 hallgató aláírása

A szakdolgozat beadható:

Dátum: 2015. 04. 17.

 témavezető aláírása

Tartalomjegyzék

Előszó.....	7
1. Áttekintés a három ország múltjáról és jelenéről, kulturális kölcsönhatások.....	8
1.1 Ausztria, Csehország és Magyarország jelenlegi helyzete, történelmük vázlatos összefoglalása.....	8
1.1.1 Ausztria.....	9
1.1.2 Csehország.....	10
1.1.3 Magyarország.....	11
1.1.4 A Habsburg-birodalom közös története és utóélete, a birodalom utáni nosztalgia az irodalomban.....	12
1.2 A Habsburg-birodalom zenei élete, kapcsolatok és kölcsönhatások a Monarchia népei között.....	14
2. Oktatás a birodalomban és az utódállamokban, az intézményrendszer kialakulása.....	19
2.1 Az iskolarendszer fejlődése, a zeneoktatás különböző formái.....	19
2.2 A jelenlegi oktatási-nevelési struktúra a három vizsgált országban.....	20
2.2.1 Ausztria.....	20
2.2.2 Csehország.....	20
2.2.3 Magyarország.....	20
2.3 Az alapfokú művészetoktatás rendszerei.....	21
3. Az oktatás jogi szabályozása, a tantervek.....	22
3.1 Oktatási jogszabályok.....	22
3.1.1 Ausztria.....	23
3.1.2 Csehország.....	26
3.1.2.1 A cseh közoktatási törvény.....	26
3.1.2.2 A közoktatás további rendeletei, speciálisan az alapfokú művészetoktatásra vonatkozó rendelkezések.....	26
3.1.3 Magyarország.....	30
3.1.3.1 A köznevelésről szóló 2011. évi CXC törvény.....	30
3.1.3.2 A köznevelési törvény alapján kiadott rendeletek.....	30
3.2 A tanterv fogalma, rövid története.....	32
3.3 A művészeti oktatás tantervei.....	33
3.3.1 Ausztria.....	33
3.3.2 Csehország.....	36
3.3.3 Magyarország.....	40
4. A fagott tanterve és oktatása.....	46
4.1 A fagott története.....	46
4.2 A hangszer oktatásának rövid története.....	48
4.3 A jelenleg használt alapfokú tantervek ismertetése, összehasonlítása.....	50

4.3.1	Fokozatok, osztályok, követelmények.....	50
4.3.2	Ajánlott szakirodalom	54
4.3.3	Óraszám, tantárgyak.....	56
5.	Utószó, összefoglalás	59
6.	Felhasznált irodalom, források.....	62
7.	Köszönetnyilvánítás.....	64
I.	melléklet: Az egyes évfolyamok követelményeinek összehasonlítása.....	65
II.	melléklet: Az ajánlott szakirodalom (gyakorlatok, iskolák, előadási darabok, gyűjtemények) összehasonlítása.....	74

Előszó

A szakdolgozati téma-lehetőségek között válogatva tökéletesen kézenfekvőnek tűnt egy olyan tárgy, egy olyan terület választása, amely személyes érdeklődésemnek is megfelel, a hétköznapi pedagógiai munkát is valószínűsíthetően jelentős mértékben inspirálja, valamint konkrét és kézzelfogható segítséget nyújthat az azonos szakterületen dolgozó pedagógusok hétköznapi tevékenységében, számos esetben egyértelmű megerősítést nyújtva saját munkánk megalapozottságát illetően; ezen felül hasznos nyelvgyakorlási kényszert jelent, egyszersmind kiváló alkalom bizonyos zenei szaknyelvi kifejezések egyeztetésére. Megismerve a választott három ország tanterveinek hozzáférhető formáit, viszonylag korán arra a felismerésre jutottam, hogy a zeneoktatás összehasonlításának folyamatában óhatatlanul szükség lesz a kulturális háttér, a közös és különváló történelem felvázolására, egyúttal a művészetoktatás, ezen belül a zeneoktatás társadalmi szerepének elemzésére, a különböző államok és nemzetek gazdasági és szociális állapotának megismerésére. Az elemzés konkrét tantervet mellőző bevezető részében- a terjedősség elkerülésének erős szándékával- ki kell térnünk a Habsburg-monarchia történelmének azon szakaszára, amikor a maihoz már hasonló zenekarok működtek a birodalom területén, és mivel a szakdolgozat eredeti célja a fagott, mint hangszer tantervének elemzése és összehasonlítása, a mai hangszeres zenekultúrát közvetve-közvetlenül megalapozó nemesi, majd polgári zenei élet bemutatása is bele kell, hogy férjen értekezésünkbe.

A dolgozat tárgyát képező három ország alapfokú művészetoktatásának, majd saját hangszerem tanterveinek vizsgálatát kitűzve végső célul, a hatályos jogi háttér, az illetékes szabályok megismerése és ismertetése is szándékomban áll, legalább a témát érintő vonatkozások tekintetében. Mindezekén túl fontosnak tartom az oktatás általános rendszereinek leírását is, amivel árnyaltabbá tehető a kialakuló kép, nem elhanyagolható mértékben amiatt, hogy a hazai alapfokú művészetoktatási tanterv a két másik ország

azonos témájú dokumentumainál alaposabbnak, egyszersmind talán bürokratikusabbnak is tűnik¹.

A konkrét dokumentumok elemzése mellett fontos szerep jut a magán-beszélgetések során megvalósuló informális adatgyűjtésnek, olyan kollégák személyes tapasztalatainak segítségül hívása, akik évtizedeket töltöttek el a hazai zeneoktatásban, esetleg cserekapcsolatok vagy felsőfokú tanulmányaik miatt érintkezésbe kerültek valamelyik vizsgált ország zenei életével; a dolgozat végi köszönetnyilvánítás során több név szerepel majd, akiktől a kapott információk észrevétlenül beleszövődnek a szövegbe.

1. Áttekintés a három ország múltjáról és jelenéről, kulturális kölcsönhatások

1.1 Ausztria, Csehország és Magyarország jelenlegi helyzete, történelmük vázlatos összefoglalása

Szakedolgozatom tárgya- a művészeti oktatás, bár nyilvánvalóan bármilyen oktatásra is igaz lenne- nem választható el az adott ország(ok) fejlettségétől, történelmétől, hagyományaitól, a zene esetében azonban érdemes a régió zenetörténetének a sajátosságait felvázolni, a Habsburg-korszakban jellemzőbb kulturális kölcsönhatások, majd a kibontakozó nemzeti iskolák, a romantika korában mindinkább különbözővé váló zenei nyelvezet ábrázolásával; mindezt azonban az általános történelem legalább vázlat-szerű megrajzolásával tudom megközelíteni. E vázlatot viszont a három állam jelen állapotából kívánom kezdeni, bizonyos statisztikai adatok után az egymásba fonódó, majd különváló történet ábrázolása következik, amelyből könnyebben kibonthatóak lesznek a zenei vonatkozások.

¹ Annak megállapítása, hogy a különböző mértékű szabályozás milyen irányba befolyásolja a képzések hatékonyságát, illetve milyen teret ad a differenciált személyiségfejlődésnek, csak részben valósulhat meg a dolgozat során, esetünkben részben hasonló, részben különböző, de *működő* és esetleg egymásra ható modellekről van szó.

1.1.1 Ausztria (Oszták Köztársaság, Republik Österreich, csehül Republika Rakousko) területe 83 870 km², lakosainak száma: 8 520 000 fő, a népsűrűség 100 fő/km²; az egy főre jutó GDP 51 183 USD ². 1995-től tagja az Európai Uniónak, tagja az ENSZ-nek, az EBESZ-nek és az OECD-nek. Hivatalos nyelve a német, regionális hivatalos státuszt élvez a burgenlandi horvát (Gradišćanskohrvatski jezik), a szlovén és a magyar nyelv, ezen kívül elismert kisebbségi nyelv a cseh, a szlovák, a roma és az oszták jelnyelv. Szövetségi köztársaság, közigazgatási szempontból 9 tartomány alkotja: Burgenland, Karintia (Kärnten), Alsó-Ausztria (Niederösterreich), Felső-Ausztria (Oberösterreich), Salzburg (Salzburgerland), Stájerország (Steiermark), Tirol, Vorarlberg és Bécs. Fővárosa Bécs (Wien), lakosainak száma: 1 781 105 (2014. július 1, statistik.at). Legjelentősebb városai: Graz, Linz, Salzburg, Innsbruck, továbbá 100 000 feletti lakosú még Amstetten (112 355), Baden (139 039), Mödling (114 086), Vöcklabruck (130 316), Kufstein (101 047), Bregenz (126 930) és Feldkirch (100 099³). A CIA 2011-es adatai szerint a városi lakosság aránya 67,7%.⁴

A mai Ausztria területe a Német-Római Birodalom déli-keleti határvidéke volt Marchia Orientalis vagy Ostmark, később Ostarrichi néven, a Babenberg család után a 13. századtól a Habsburg dinasztia uralta a vidéket. 1526-ban, a mohácsi csatavesztés után Jagelló II. Lajos cseh és magyar király halála után sógora, I. Ferdinánd lett a cseh és magyar király is, gyakorlatilag 1918-ig a három ország történelme összefonódott. Kultúrtörténeti szempontból meghatározó korszak volt a 18. század, Mária Terézia és fiai uralkodása, a század második felének zenei élete (alább részletesebben szólunk róla) az oszták, cseh és magyar területek közötti kölcsönhatásokat erősítette.

² A lakosság és a GDP-adatok forrása: imf.org, 2014-es becslés, a Wikipédia által közölt 2014-es lakosságszám-becslés 8 504 850 fő, az IMF-re hivatkozással közölt 2008-as egy főre jutó GDP 47 083 USD, az IMF honlapján ugyanezen évre 49 915 USD

³ A 100 000-nél népesebb városok adatai 2011-es népszámlálási adatok, forrás: statistik.at, az összehasonlításban bizonyos demográfiai tendenciák érzékeltetésére alkalmas, nem feltétlenül jelent a lakosságszámmal arányos kulturális aktivitást, erre a következő fejezetekben fény derülhet.

⁴ Forrás: a CIA honlapja: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/au.html> letöltés. 2014. november 17.

1.1.2 Csehország, Cseh Köztársaság (česká Republika, németül Tschechische Republik) területe 78 866 km², lakosainak száma: 10 535 000 fő, a népsűrűség 134 fő/km², az egy főre jutó GDP az IMF szerint 2013-ban 27 190 USD. 2004. május 1-től tagja az Európai Uniónak, ezen felül tagja a NATO-nak, az ENSZ-nek, az EBESZ-nek, az OECD-nek és a Visegrádi Együttműködésnek⁵. Hivatalos nyelv a cseh, részleges hivatalos státuszt élvez a szlovák és a lengyel nyelv, elismert hagyományos kisebbség a bolgár, horvát, magyar, német, lengyel, roma, ruszin, orosz, görög, szlovák, szerb és ukrán; a fehérorosz és a vietnámi kisebbség 2013-ban lett hivatalos, de várhatóan a mongolok is elismerést nyernek hamarosan.

Összesen 14 kerületre (Kraj) oszlik: Praha, Közép-Csehország (Středočeský), Plzeň (Plzeňský), Karlovy Vary-i (Karlovarský), Ústí nad Labem-i (Ústecký), Libereci (Liberecký), Hradec Králové-i (Královéhradecký), Pardubicei (Pardubický), Vysočina, Dél-Csehország (Jihočeský), Dél-Morva (Jihomoravský), Olomouci (Olomoucký), Morva-Sziléziai (Moravskoslezský) és Zlíni (Zlínský)⁶.

Fővárosa Prága (Praha, németül Prag), lakosainak száma: 1 246 780 fő, 100 000 főnél népesebb városai: Brno (378 327), Plzeň (167 472), Liberec (102 113⁷).

Alapvetően három történelmi táj alkotja, a hatályos cseh alkotmány (Ústava české Republiky, 1993) preambuluma így kezdődik: „Mi, a Cseh Köztársaság polgárai Csehországban, Morvaországban és Sziléziában, az önálló cseh állam megújításának idejében...” (My, občané české Republiky v českých, na Moravě a ve Slezsku, v čase obnovy samostatného českého státu).

A városi lakosság aránya a CIA adatai szerint 2011-ben 73,4%⁸, a három ország között a legmagasabb, ez az 50-100 ezer körüli lakosságú, közepes városok viszonylag nagy számával is magyarázható. Az UNESCO Világörökség-listáján 12 cseh helyszín található, míg Magyarország 8, Ausztria 9 objektummal rendelkezik, ezekből 1-a Fertő-tavi kultúrtáj – közös.

⁵ Mindhárom vizsgált ország megfigyelő tagja a Frankofónia Nemzetközi Szervezetének (OIF), ám a Wikipédia csak Csehország esetében említi ezt meg.

⁶ Egyes cseh városok német nevei nálunk is használatosak (elsősorban a történelemkönyvekben), például: Königgrätz (Hradec Králové), Olmütz (Olomouc), Karlsbad (Karlovy Vary), Pilsen (Plzeň)

⁷ 2012-es adat, forrás: Cseh Statisztikai Hivatal (český statistický Úřad-czso.cz)

⁸ Forrás: a CIA honlapja: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ez.html> letöltés időpontja: 2014. november 18.

A kora középkori morva és cseh fejedelemségek kisebb-nagyobb mértékben függtek a Frank Birodalomtól, 1002-től a Přemysl-ház által uralt Csehország a Német-Római Birodalom hűbérese volt. A Přemysl-ház kihalása (1306) után leányágon a Luxemburg-ház örökölte a trónt, második uralkodójuk, IV. Károly uralkodását tartják Csehország aranykorának. Nemsokára a Luxemburg-dinasztia is fiú örökös nélkül maradt, ezután rövid Habsburg-, majd Jagelló-uralom következett. 1526 után Csehországban is I. Ferdinánd lett az uralkodó, így az első világháború végéig itt is a Habsburg-ház uralkodott. A harmincéves háború (1618-1648) elején, a Fehér hegyi csatában (1620) a cseh huszita csapatok súlyos vereséget szenvedtek a császári haderőtől, Csehország osztrák örökös tartománnyá vált. 1918 után megalakult a független Csehszlovákia, mely 1993 január elsején vált szét Csehországra és Szlovákiára.

1.1.3 Magyarország (2011. december 31-ig „Magyar Köztársaság” azóta hivatalosan „Magyarország”, bár államformája maradt; németül Ungarn, csehül Mad’arsko) területe 93 030 km², népessége 9 896 000 fő (2014-es becsült adat), a népsűrűség 126 fő/km², az egy főre jutó GDP 22 152 USD (Wikipédia). Az Európai Unióba 2004. május 1-jén lépett be, tagja a NATO-nak, az ENSZ-nek, az EBESZ-nek, a Visegrádi Együttműködésnek és az OECD-nek. Hivatalos nyelv a magyar, 13 hivatalosan elismert nemzetisége: bolgár, cigány (roma), görög, horvát, lengyel, német, örmény, román, ruszin, szerb, szlovák, szlovén, ukrán. Magyarország 19 megyéből áll: Bács-Kiskun, Baranya, Békés, Borsod-Abaúj-Zemplén, Csongrád, Fejér, Győr-Moson-Sopron, Hajdú-Bihar, Heves, Jász-Nagykun-Szolnok, Komárom-Esztergom, Nógrád, Pest, Somogy, Szabolcs-Szatmár-Bereg, Tolna, Vas, Veszprém, Zala. Budapest főváros különleges státuszt élvez, ezen kívül van 23 megyei jogú város, melyek szintén megyei jogkörökkel rendelkeznek: Békéscsaba, Debrecen, Dunaújváros, Eger, Érd, Győr, Hódmezővásárhely, Kaposvár, Kecskemét, Miskolc, Nagykanizsa, Nyíregyháza, Pécs, Salgótarján, Sopron, Szeged, Szekszárd, Székesfehérvár, Szolnok, Szombathely, Tatabánya, Veszprém, Zalaegerszeg. Budapest lakossága 1 896 711 fő, a 100 000 főnél népesebb városok: Debrecen (235 333), Miskolc (162 905), Szeged (161 837), Pécs (147 719), Győr (128 567),

Nyíregyháza (118 185) és Kecskemét (111 863). A CIA 2011-es adata a városi lakosság arányáról 69,5%.⁹

Magyarországon 1000-1301 között az Árpád-ház királyai uralkodtak, rövid viszálykodást követően Anjou-, majd Luxemburg-, Habsburg és Jagelló-házi királyok követték egymást; említésre méltó I., Nagy Lajos Anjou-házi király, aki anyja révén a lengyel trónra is jogosultságot szerzett, valamint Hunyadi Mátyás király, aki 1458-tól 1490-ig uralkodott, udvarában virágzott a reneszánsz kultúra. Halála után az ország hanyatlásnak indult, a mohácsi vereség után, 1526-tól az ország három részre szakadt, a török által el nem foglalt részen (Erdélyt kivéve) a Habsburg-ház uralkodott. A török kiűzése után (Buda visszafoglalása 1686) az ország területének jelentős része elnéptelenedett, a néptelen területekre különböző nemzetiségű lakosság került.

Több sikertelen szabadságharc után, az 1867-es osztrák-magyar kiegyezés és Budapest 1873-as egyesítése lendületet adott a térségnek, számos fontos kulturális létesítmény épült a következő évtizedekben. Az első világháború utáni békekötések során az ország határai jelentősen módosultak.

1.1.4 A Habsburg-birodalom közös története és utóélete, a birodalom utáni nosztalgia az irodalomban

Térségünk jelenlegi államainak történetét, de identitását is meghatározza a Habsburg-birodalomhoz tartozás emléke, a birodalmon belüli helyzetük; Ausztria kivételével mindegyik ország esetében egyfajta függés végét jelentette az I. világháborút lezáró béke, ugyanakkor a határok nem minden esetben szerencsés kijelölése számos sérelmet okozott, máig ható nemzetiségi konfliktus magját elvetve. Jelentős mértékben a török hódoltságnak, illetve a törökök kiűzése után elnéptelenedett területek benépesítésének köszönhetően olyan nyelvi- kulturális sokszínűség alakult ki (horvátok egészen

⁹ Forrás: a CIA honlapja: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/hu.html>
letöltés időpontja: 2014. november 18.

Pozsony és Sopron magasságáig, szlovák és ruszin népesség a mai Szerbiában, németajkú települések a birodalom keleti végeiig), amelyet az újonnan meghúzott országhatárok semmiképpen nem tudtak követni. A soknemzetiségű, sokszínű, „békebeli” Birodalom utáni nosztalgiához hozzájárult Ferenc József császár és király kivételesen hosszú uralkodásának emléke, egy végtelen, időtlen, stabil világé.

„Csaknem ezeréves Osztrák Monarchiánkban mintha minden örök életűnek készült volna, s az állam maga volt e maradandóság legfelsőbb szavatolója. Mindenki tudta, mennyire van, mi illeti meg, mit szabad, mit tilos. Mindennek normája volt, meghatározott súlya és mértéke.”¹⁰ A felbomlás veszteségként való megélése leginkább a németül alkotó, osztrák (ám jelentős részben a régi birodalom más területeiről származó) íróknál jelenik meg (Franz Werfel, Stefan Zweig, Arthur Schnitzler, Hugo von Hofmannsthal), azonban egyértelműen egy önmagát túlélő, előregedett, arisztokratikus világ agóniájáról is írnak, tehát egy nagy európai államalakulat széthullása egybeesett egy anakronisztikus, merev társadalmi rend agóniájával. A korszak (és korszakváltás) egyik legjellegzetesebb műfaja az operett lett, mely bizonyos értelemben a csaknem észrevétlen hanyatlás felett a gondtalanság illúzióját keltette. Amellett, hogy a Monarchia utolsó évtizedeinek és az első világháború utáni éveknek a művészete érzékletesen rajzolta meg egy elpusztíthatatlannak hitt, még részben feudális birodalom hanyatlását, pontosan tudva, hogy a vég elkerülhetetlen, a politikatudomány feltárta a Birodalom kialakulásától kezdve jelen lévő, belülről feszítő erőket; a hatalmas államalakulat népeinek önállósodása a XIX. század nemzeti mozgalmait követően várható volt.

„A Habsburgok birodalma, mikor megalakult, éppen olyan alkalmi, „nemzet”-közi dinasztikus államkapcsolat volt, mint az aragon-szicíliai, angol-hannoveri stb. kapcsolatok. Mikor megszületett, minden volt, csak az nem, aminek ma képzelni szokták: „dunai állam”. Az egyik alkotóeleme, a reformáció folytán Dél-Németországba szorult német császárság hozta a maga összes olaszországi és nyugat-európai érdekeltségeit; a cseh királyság csak kisebb részben volt dunai ország, az oszmán támadás folytán összezsugorodott magyar királyság pedig tulajdonképpen csak katonai előtere volt a német császárságnak kelet felé.(...) A 18. század közepéig semmi kétség abban, hogy a Habsburg-ház a római császári címmel összekapcsolt német

¹⁰ Stefan Zweig: A tegnap világa (Die Welt von Gestern, 1944.) Tandori Dezső fordítása, idézi Claudio Magris A Habsburg-mítosz az osztrák irodalomban (Európa Könyvkiadó Budapest 1988) című művében.

királyi hatalom politikai súlyát képviseli Európában. Ő a „császár”, aki ura Németország és Olaszország nagy részének, s mellékesen cseh és magyar király. (...)A 18. század folyamán tovább gyengül németországi pozíciója, s az osztrák örökösödési háború alatt egy pillanatig egész groteszkségében megmutatkozik az a helyzet, hogy a császári címet nem viselő Mária Terézia országának még neve sincsen, hanem osztrák, magyar, cseh, lombard, belga, horvát nemzetek vagy nemzettörödékek merő együttese különböző joggal, nyelvvel, igazgatással és tudattal.”¹¹

1.2 A Habsburg-birodalom zenei élete, kapcsolatok és kölcsönhatások a Monarchia népei között

Ezen szakdolgozat korábbi részeinek, a történeti-politikai háttér felületes rajzának kizárólag az adhat létjogosultságot, hogy a tárgyalt három ország történelmének azon szakasza fonódott össze leginkább, amikor a jelenkori zeneoktatás törzsanyagát képező műveltség virágzott, valamint a jelenleg használatban lévő és alapfokú intézményeinkben is tanított, szimfonikus zenekarainkban is használt hangszerek elterjedtek. A következő pár sorban elsősorban a XVII.-XIX. század zenéjéről esik szó, mintegy összekapcsolva a korábbi szakaszt a dolgozat tényleges tárgyával.

A barokk kor kezdete a zenében az opera születéséhez köthető, földrajzilag döntően Itáliához, témánkhoz ez annyiban kapcsolódik, hogy térségünkben is hosszú ideig az olasz az operaműfaj „anyanyelve”, a XIX. századig a nem olasz anyanyelvű szerzők operáiban is jobbra e nyelven énekeltek. A Habsburg-birodalomban, de az északi fejedelemségek német zeneszerzői esetében is jelentős olasz kulturális befolyás érvényesült. Händel, Haydn, Mozart, Gluck operái általában olasz szövegkönyvre íródtak, az egyházi zene nyelve pedig a katolikus területeken elsősorban a latin volt. A nemzeti nyelvek-bár előfordul használatuk korábban is- fokozatosan nyerne teret a műzenében. Azon kiváló zenetörténeti munkák, melyek az európai zene történetével globálisan foglalkoznak, a legfőbb áramlatokat és befolyásokat követve, nem említik meg a helyi kultúra szempontjából fontos szerzőket, ezért néhány személyt meg kívánok nevezni, akiket az „első vonalbeli” komponisták mellett gyakran elhanyagol a történetírás, azonban

¹¹ Bibó István: A kelet-európai kisállamok nyomorúsága. in: Bibó István: Válogatott tanulmányok- Magvető Könyvkiadó, Budapest-1986

életművük a Habsburg-birodalom népeinek egymásra ható kultúrájában jelentős szerepet játszik.

Az „osztrák zene” történetében a bécsi klasszicizmus, azaz Haydn, Mozart és Beethoven életműve és zenéje a köztudatban némileg háttérbe szorítja a korábbi szerzőket és műveiket. A reneszánsz korból mindenképpen említésre méltó Jacobus Gallus (1550-1591), a szlovén származású, osztrákként számon tartott zeneszerző, aki miséket, motettákat, madrigálokat komponált és 1586-tól haláláig Prágában kántorkodott.

Heinrich Ignaz Franz Biber von Bibern-t (1644-1704) a német nyelvű Wikipédia csehnek (Böhmisch), a cseh nyelvű Wikipédia német nemzetiségűnek írja le; Csehországban született és tanult, 1670-től a salzburgi érsek szolgálatában állt, jeles hegedűvirtuóz volt, hangszeres művei mellett jelentősek egyházzenei alkotásai.

Johann Joseph Fux (1660 körül-1741) zeneszerzői munkássága mellett elsősorban elméleti szakemberként jelentős, 1725-ben kiadott *Gradus ad Parnassum* című ellenpont-tankönyvén nőttek fel a későbbi komponista-generációk, a bécsi klasszika mesterei is, de például a lentebb következő Jan Dismas Zelenka 1716-19 is a tanítványa volt.

A három korszakalkotó óriásról (Joseph Haydn, Wolfgang Amadeus Mozart és Ludwig van Beethoven) e dolgozat keretében nem volna bölcs dolog hosszan értekezni, azonban magyar és cseh kapcsolataik a mi szempontunkból érdekesek lehetnek.

Joseph Haydn (1732-1809) 1761-től az Esterházy család szolgálatában állt, Kismartonban, valamint annak elkészülte után a fertődi kastélyban is virágzó zenei életet teremtett, Fertődön számos operáját mutatták be.¹⁰⁴ szimfóniájával a műfaj első jelentős mestere volt¹². Zenéjében az osztrák népzene egyértelműen kimutatható hatásán kívül előfordulnak helyenként magyaros elemek is. Testvére, Michael Haydn (1737-1806) pályája kezdetén a nagyváradi püspöki zenekar karmestere volt, gazdag életművének jelentős része (misék, szimfóniák, versenyművek) Nagyváradon keletkeztek.

Wolfgang Amadeus Mozart (1756-1791) rövid életének vége felé gyakran megfordult Prágában, *Don Giovanni* (1787) és *Titus kegyelme* (1791) című operáit Prágában mutatták be.

¹² A klasszikus szimfónia kialakulásában kulcsszerepet játszott az ún. „mannheimi iskola, melynek vezéregyéniségei voltak a csehországi születésű Johann Stamitz (Jan Václav Stamic, 1717-1757) és Mannheimben született fiai, Carl és Anton

13

Ludwig van Beethoven (1770-1827) Bonnban született, apai ágon flamand ősöktől származott, Bécsbe költözését feltehetően a város zenei életének növekvő presztízse és Mozart személye motiválta, akivel 1787-ben lehet, hogy találkozott, ám végleges letelepedésének évében (1792) ő már nem élt. Beethoven magas rangú ismerősei közül esetünkben fontos megemlíteni a Brunszvik családot, akiknek martonvásári kastélyában többször vendégeskedett, Terézt és Jozefint rövid ideig tanította is zongorázni. August von Kotzebue Szent Istvánról szóló színdarabjához, a pesti Német Színház megnyitójára (1812) Beethoven írt nyitányt és kísérezőzenét, a nyitány a mai napig a hangverseny-repertoár része, némi verbunkos-elem felfedezhető stílusában.

A legkorábbi jelentős cseh zeneszerző, Adam Václav Michna z Otradovic lovag, egyben költő is, a cseh barokk zene és a nemzeti kultúra egyik megalapozója, elsősorban latin és cseh nyelven írt egyházi művei ismertek.

Jan Dismas Zelenka (1679-1745) életének jelentős részét a drezdai udvarban töltötte, számos latin nyelvű egyházi kompozíciója mellett jelentősek hangszeres kompozíciói is, 2 oboára, fagottra és continuóra (számozott basszus, rendszerint csembaló és cselló vagy nagybőgő játszott) írt szonátái rendkívüli értéket képviselnek, sajnos Magyarországon az európai átlagnál ritkábban hangzanak el (előadóként már tettem lépéseket népszerűsítésükre).

¹³ A Stavovské Divadlo (Rendi Színház), ahol Mozart említett két operájának ősbemutatója volt; forrás: www.informuji.cz, letöltés időpontja. 2015. február 18.

Josef Mysliveček (1737-1781) Mozart jó barátja volt, olaszországi tanulmányai után ott is tevékenykedett, operái és kantátái olasz szövegkönyvekre íródtak; zeneszerzői stílusa hatással volt a fiatal Mozarthra. Georg Anton (eredetileg Jiří Antonín) Benda viszont német nyelvű melodrámaival a Singspiel fejlődésére gyakorolt fontos hatást.

A fúvós hangszerek irodalmának fejlődése szempontjából jelentős Leopold Koželuh (1747-1818), František Antonín Rössler (1750-1792) és František Kramář (1759-1831) munkássága, versenyműveket és számos kamaraművet írtak fafúvós hangszerekre, ezáltal elősegítve a hangszeres technika és a zenei élet fejlődését. A fúvós oktett (2 oboa, 2 klarinét, 2 kürt, 2 fagott, esetenként+1 nagybőgő) a 18-19. század fordulójának kedvelt formációja, azok a csehországi nemes urak, akik nem rendelkeztek nagyzenekar fenntartásához szükséges vagyonnal, szívesen alkalmaztak ilyen összeállítású együttest, az eredeti kompozíciók mellett számos átírat is készült, például Mozart-operákból is, különböző mértékben megnövelt fúvós-együttesre számos népszerű mű íródott.

Georg Druschetzky, eredetileg Jiří Družecký (1745-1819) a közös zenetörténet egyik emblematikus figurája, a cseh születésű zeneszerző Ausztriában, majd Pozsonyban, később Budán tevékenykedett, jelentősek fúvós- partitái és üstdobra írott versenyművei.

A 19. század előtti magyar zenetörténet jelentős alakja Esterházy Pál nádor (1635-1713) , akinek Harmonia Caelestis című gyűjteménye vallásos műveket tartalmaz, a nyugati egyházi zene nyelvezete mellett a magyar egyházi népének stílusát is szóhoz juttatja.¹⁴ Istvánffy Benedek (1733-1778) korának legjelentősebb magyar zeneszerzője volt, viszonylag kevés egyházi műve maradt fenn, érett, kiforrott stílusukból arra lehet következtetni, hogy ennél többet komponált, a kutatók további Istvánffy-művek felbukkanásában reménykednek.¹⁵

A 19. század erősödő nemzeti mozgalmai a zenei romantikával egy időben a cseh és magyar zenébe a saját út, a saját hang keresésének igényét hozták. Az első magyar nyelvű, egyértelműen dokumentált opera-szerű mű Chudy József Pikkó herceg és Jutka Perzsi című darabja volt, melyet 1793-ban mutattak be Budán. A következő, már külföldön is számon tartott művet, Ruzitska József Béla futása című operáját 1822-ben mutatták be, így e téren kivételesen a csehek előtt jártunk, ugyanis az első cseh nyelvű opera, František škroup A drótos (Dráteník) című műve 1826-ban került bemutatásra. A következő

¹⁴ Forrás: Brockhaus-Riemann: Zenei lexikon. Zeneműkiadó, Budapest 1983.

¹⁵ Forrás: Wikipédia, letöltve: 2015. március 31.

évtizedekben az általános zenetörténet-írás által is a fővonalban számon tartott zeneszerzők léptek az élet színpadára mind cseh, mind magyar földön; időrendben korábban Erkel Ferenc (1810-1893) teremtette meg a romantikus magyar operát, miközben a világhíró Liszt Ferenc-érett férfiként felfedezve magyar gyökereit- a verbunkos és a magyar cigányzene felé fordult, beépítve művészetébe annak elemeit. Bedřich Smetana (1824-1884) és Antonín Dvořák (1841-1904) műveiben főszerephez jut a cseh népzene, mindketten számos cseh nyelvű operát komponáltak, Smetana Hazám (Má vlast) című szimfonikus költemény-ciklusa vagy például Dvořák Szláv táncai már egy összetéveszthetetlenül cseh zenei nyelven íródtak.

Mindeközben Bécsben tombolt a keringő-őrület, a Strauss-családnak is köszönhetően virágzott az operett-műfaj, melynek 20. századba is átnyúló virágzásában a magyar Lehár Ferenc (1870-1948) és Kálmán Imre (1882-1953) is derekasan kivették a részüket. A korszak komolyabb zenéjének jelentős alakja volt az osztrák Anton Bruckner (1824-1896) nagyszabású szimfóniáival, a hamburgi születésű Johannes Brahms (1833-1897), a késő romantika egyik legnagyobb alakja is Bécsben tevékenykedett. Bizonyos értelemben a Habsburg-monarchia utolsó virágzásának szimbolikus szereplője Gustav Mahler (1860-1911), aki a csehországi Kaliště-ben, a Pelhřimovi járásban született, Prágában és Bécsben tanult, számos helyen dolgozott, de a budapesti Operaház egyik virágkora az ő főzeneigazgatói működéséhez fűződik. Szimfóniai és dalciklusai a századforduló legjelentősebb zeneművei közé tartoznak.

A 20. század az időközben különváló három országban a különböző irányú útkeresés jegyében indult. Arnold Schönberg és tanítványai a 12 hangú (a hagyományos hangnemekkel szakító) rendszert használták (Második bécsi iskola), Csehországban Alois Hába még tovább menve negyedhangokkal kísérletezett. Magyarországon eközben Bartók Béla és Kodály Zoltán az addig elhanyagolt népdalkincs felfedezésével és összegyűjtésével (Bartók a szomszédos népek, sőt az észak-afrikai arabok zenéjét is gyűjtötte) egy egészen más műzene alapjait vetették meg, a Kodály Zoltán által kidolgozott zenepedagógiai módszer pedig elindult világhódító útjára. Véleményem szerint bizonyos értelemben egyfajta egyensúly keletkezett; a török hódoltság után a zenei élet is sokáig le volt maradva a Birodalom nyugati feléhez képest, a múlt századelő két génuszának köszönhetően a zenetörténetben és a zeneoktatásban is megkerülhetetlen tényező lett Magyarország, a

zeneoktatás jelenlegi állapotában még érezhetően, de nagyon vigyáznunk kell arra, amit elértünk.(!)¹⁶

2. Oktatás a birodalomban és az utódállamokban, az intézményrendszer kialakulása

2.1 Az iskolarendszer fejlődése, a zeneoktatás különböző formái

A fő tevékenységként zeneoktatással foglalkozó intézmények megalapítása előtt a tanítás változó körülmények között folyt, részben templomokban, kántorok által, részben polgári házakban, magánúton.

Bécsben 1817-ben nyílt meg Antonio Salieri énekiskolája, az első konzervatórium, a mai Egyetem (Universität für Musik und darstellende Kunst) elődje.

A cseh zeneoktatás múltjáról a hivatalos kerettanterv preambuluma is szól, a zenei képzés kezdeteit a 17. századra teszi. A 18. század kiváló kántorainak és a 19. században létrejött városi zeneiskoláknak köszönhető a cseh föld zeneoktatásának felvirágzása. A prágai konzervatórium 1808-ban alakult, Európa egyik legrégebbi ilyen típusú intézménye; elsősorban zenekari zenészek képzésének a szándékával alapították.

1840-ben alakult meg Mátray Gábor igazgatásával a Pest-Budai Hangász Egylet Énekiskolája, a Nemzeti Zenede, valamint a mai Bartók Béla Zeneművészeti Szakközépiskola elődje, Liszt Ferenc két jótékonyági hangversenyt adott a javára.

A Zeneakadémia, ma Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem 1875-ben nyitotta meg kapuit, első elnöke Liszt Ferenc, igazgatója Erkel Ferenc lett.

¹⁶ Jelenleg is működnek kiváló iskolák és belőlük kinőtt kórusok a Kodály-módszer alapján, egyik legjelentősebb a nyíregyházi Cantemus és Pro Musica-kóruscsalád, Szabó Dénes évtizedes kórusépítő és közösségformáló munkájának gyünölcse.

2.2 A jelenlegi oktatási-nevelési struktúra a három vizsgált országban

2.2.1 Ausztria

Ausztriában a népiskola (Volksschule) 4 évig tart, utána általános műveltséget nyújtó magasabb iskola (Allgemeinbildende Höhere Schule), felső tagozatos iskola (Hauptschule) vagy „új középiskola” (Neue Mittelschule) következhet; az általános műveltséget nyújtó magasabb iskola 18 éves korig, azaz érettségiig látogatható, ezen kívül 8 osztály után a reálgimnázium mellett a szakképzés 3-4-5 éves különböző intézményeiben folytathatók a tanulmányok, melyeknek bizonyos része nem zárul érettségi vizsgával. A pedagógiai főiskola 3 évig, a szakfőiskola (Fachhochschule) 4-5, az egyetem (a megszerzendő végzettségtől függően) 3-6 évig tart.

2.2.2 Csehország

A cseh általános iskola 9 éves, ebből az alsó tagozat (první stupen) 5 év, a felső tagozattal párhuzamosan itt is át lehet lépni 8 vagy 6 osztályos gimnáziumba, a 9. év után gimnázium vagy szakképző intézmény választható, az érettségi 19 éves korban, azaz 13 iskolai év után következik. A konzervatórium (konzervatoř), mely több művészeti ág szakképzését valósíthatja meg, speciális szerepet tölt be, ugyanis az érettségi utáni 2 évben, pedagógiai tárgyakat is oktatva, szakirányú tanári végzettséget ad. A felsőfokú iskolák 3-7 évig tartó képzést nyújtanak. A nagy múltú prágai és brünni zeneakadémiák mellett 2007 óta az ostravai egyetem is folytat felsőfokú zenei és képzőművészeti képzést.

2.2.3 Magyarország

A magyar általános iskola 8 éves, 4 év alsó és 4 év felső tagozatra oszlik, az 5. és a 7. évfolyamon is lehetőség van (sikeres felvételi vizsga esetén) a tanulmányokat 6- vagy 8 osztályos gimnáziumban folytatni, ezen kívül speciális eleme a középfokú oktatásnak a nyelvi előkészítő osztály miatt 1 évvel meghosszabbodott kéttannyelvű gimnáziumi képzés. Alapesetben a gimnázium a 9-12. osztályt foglalja magában, a szakiskola lehet 3 éves. A művészeti szakközépiskolák a tehetséges fiatalokat hatékonyan készítik fel a felsőfokú intézményekben való továbbtanulásra, valamint az érettségi vizsgára. A cseh modellel ellentétben pedagógiai tevékenységre kizárólag a felsőoktatási intézményekben szerzett tanári diploma jogosít. A bolognai rendszer bevezetése előtt a

zeneiskolai tanári diplomát 4 évig tartó főiskolai tanulmányok után lehetett szerezni, az egyetemi ágazatban szerezhető művész-diploma a középfokú oktatásra is feljogosított. Jelenleg a 3 év után megszerzett „kisdiplomával” (mely alapfokú oktatásra sem jogosít) felvételizni kell a további képzésre, így a tanári és a művészi képesítés is (legalább) 5 év felsőfokú hallgatói jogviszony után érhető el.

2.3 Az alapfokú művészetoktatás rendszerei

Ausztria jelenlegi zeneoktatásának helyzetét alapvetően befolyásolja az ország 20. századi történelme, pontosabban a 2. világháború utáni, a másik két országénál szerencsésebb helyzete. Egyrészt nem történt az oktatás terén (sem) erőszakos államosítás, tehát a civil szférát és a társadalom önszerveződését nem gátolta a politika, másrészt a lakosság anyagi helyzete jellemzően jobb volt a hidegháború évtizedeiben. Ennek is köszönhető, hogy számos magán-zeneiskola működik az országban, melyek a képzésért beszedett díjakból fenn tudják tartani magukat, viszont az alább ismertetendő jogszabályok és (egyébként is lazább) tantervi követelmények lényegében nem vonatkoznak rájuk¹⁷. Az „állami” zeneiskolák, valamint a szabályozás is tartományi hatáskörbe tartoznak, helyenként a zene mellett a táncművészet és a dráma oktatását is bevonva a tevékenység körébe. Az Osztrák Zeneiskolák Szövetségének (KOMU) 410 tagja van, ebbe beletartoznak az olaszországi Dél-Tirolból társult intézmények is.¹⁸

Csehországban a 20. század hatvanas éveiben kialakított művészeti népiskolákban fokozatosan honosodtak meg a zenei szakok mellett a táncművészeti, képzőművészeti és drámapedagógiai szakok. A rendszerváltás után az alapfokú művészeti iskolák fenntartása önkormányzati feladat lett, jelenleg is meghatározó az önkormányzati intézmények szerepe. A vizsgálódásaim során megismert egyes intézményi dokumentumok alapján feltételezhetően a magyarországinál sikeresebben szélesítették a palettát, a legtöbb intézmény a hatályos jogszabályban és a kerettantervben (ld. alább) felsorolt négy művészeti ág (zene, tánc, képzőművészet, dráma) oktatását egyaránt biztosítja (más kérdés, hogy a választható hangszerek között a nagyvárosok intézményeinek is csak kisebb részében szerepel a fagott- a másik két országhoz hasonlóan). Csehországban 486 alapfokú művészeti iskola található, ebből a Cseh

¹⁷ A fenti feltételezés egy ausztriai magán-zeneiskola vezetőjének közlésén alapul.

¹⁸ Forrás: a European Music School Union honlapja <http://www.musicschoolunion.eu/index.php?id=103>
letöltés időpontja: 2015. március 31.

Művészeti Iskolák Szövetségének (Asociace Základních Uměleckých škol české Republiky, AZUŠ ČR) 390 intézmény a tagja.¹⁹

Hazánkban 2013. január 1-től a korábban önkormányzati fenntartású alapfokú művészetoktatási intézmények többsége a Klebelsberg Intézményfenntartó Központ szervezeti egysége lett, viszonylag kis számú egyházi vagy alapítványi fenntartású intézmény létezik. Egyes településeken, így például Budapest 18. kerületében is, a tánc-és a zeneművészet alapfokú oktatása külön intézményben folyik, másrészt viszont jellemző az egyéb köznevelési vagy közművelődési intézményekkel (általános vagy középiskola, esetleg óvoda, vagy akár könyvtár) végbement integráció, inkább kisebb településeken; viszont gyakori eset, hogy a különböző művészeti ágakat külön intézményben oktatják. Hazánkban a művészeti oktatás leggazdagabb kínálata minden bizonnyal a Budapest XXII. kerületi Nádasdy Kálmán Művészeti és Általános Iskolában található, ahol egy intézményben hozzáférhető az összes alapfokon oktatható művészeti ág, a magyar iskolák között ez nem jellemző. A Magyar Zeneiskolák és Művészeti Iskolák Szövetségének honlapján 837 intézmény szerepel²⁰; ezek között számos olyan általános iskola is található ahol egy művészeti ágat oktatnak (például néptánc), ezáltal viszont a pedagógiai programjuknak is része a művészetoktatás. Hagyományos zeneiskola a városokban jellemzően van, a választható hangszerek száma változó.

3. Az oktatás jogi szabályozása, a tantervek

3.1 Oktatási jogszabályok

A most kezdődő fejezetben a világhálón elérhető jogszabályok segítségével legalább vázlatos rajza következik az országok oktatást szabályozó törvényeinek és rendeleteinek, elsősorban az alapfokú művészetoktatásra vonatkozó vagy azt legalább

¹⁹ Forrás: a European Music School Union honlapja <http://www.musicschoolunion.eu/index.php?id=100> letöltés időpontja: 2015. március 31; tapasztalataim szerint a művészeti ágak koncentrációja nagyobb, mint a hazai intézmények esetében.

²⁰ Az európai szövetség honlapja szerint 684 művészeti iskola található hazánkban, ebből 300 tagja az MZMSZ-nek; forrás: a European Music School Union honlapja <http://www.musicschoolunion.eu/index.php?id=111>, letöltés időpontja: 2015. március 31.

részben érintő rendelkezésekre figyelve. Alapvető különbségek figyelhetők meg az osztrák zeneiskolai szabályozás szerkezetében, elsősorban az osztrák állam közigazgatásában megfigyelhető különbségek miatt is (tartományi szabályozás). A fellelhető legmagasabb szintű szabályoktól (köznevelési, közoktatási törvények) a tantervek tárgyalásáig minden esetben végig követjük a különböző fokozatokat (országos szabályozás- tartományi szabályozás /elsősorban Ausztriában/- kerettanterv vagy országos tanterv- helyi tanterv), a lehetőségekhez mérten legalaposabb kép kialakítása érdekében mindhárom országból több alapfokú művészeti- vagy zeneiskola nyilvános pedagógiai programját is szemügyre véve.

3.1.1 Ausztria

Az osztrák törvénytárban több, iskolával kapcsolatos törvény található:

- Az iskolák szervezéséről szóló törvény (Schulorganisationsgesetz); a törvény 3. paragrafusa sorolja fel a hatálya alá eső iskolatípusokat, azaz az alap-és középfokú iskolákat, a középfokon belül a szakképző iskolákat, az alapfokú művészetoktatás intézményei nem tartoznak e törvény hatálya alá.
- Törvény a tankötelezettségről (Schulpflichtgesetz): az osztrák tankötelezettség a betöltött 6. életév utáni szeptember 1-jétől érvényes, és 9 tanéven keresztül tart.
- Iskolai oktatási törvény (Schulunterrichtsgesetz)- a magyar köznevelési törvényhez hasonló, bár olyan, működést szabályozó rendelkezések is találhatók benne, amelynek megfelelői hazánkban a 20/2012-es miniszteri rendeletben szerepelnek.
- A zeneiskolák törvényi szabályozása tartományi szinten történik, esetünkben elsősorban Alsó-Ausztria (Niederösterreich) zeneiskolai törvényét vesszük szemügyre, Karintia és Tirol hasonló jogszabályát az összehasonlítás szándékával, a figyelemre méltó különbségek kiemelésével érintjük.

Alsó-Ausztria zeneiskolákról szóló törvényét a 105/99-es számmal látták el, két módosítása született, a 199/01-es és a 78/06-os.²¹

- **Az első paragrafus** meghatározza a zeneiskolák feladatait (esetünkben táncművészeti és képzőművészeti oktatást is folytathatnak, a tiroli jogszabály a zene mellett a táncot említi, a karintiai törvény csak a zenei oktatást jelöli meg

²¹ A fenti számok a megjelenéskor kapott sorszámok, a tartományi törvények rendjében LGBl. (Landesgesetzblatt) 5200-es számot visel.

célul); a további bekezdések az iskolák méretével és a feladatellátás különböző helyszíneken történő megszervezésével foglalkoznak.

- **A második paragrafus** a zeneiskolák céljaival, feladataival és kulturális küldetésével foglalkozik, fontos eleme, hogy kiemelt célként jelöli meg a zeneiskola helyi és regionális művelődésben betöltött szerepét, egyfajta kulturális centrumként meghatározva, a helyi zenekarok és kórusok támogatásával együtt.
- **A harmadik paragrafus** a képzés tagolódását és az oktatható szakokat részletezi, külön pontban nevezi meg az előkészítő oktatást (elementare musikalische Erziehung, a magyar szolfézs előképzőnek felel meg, egyfajta hangszeres orientációval egybekötve), a következő pontban szerepel az elemi- közép-és felsőfokú (Elementar-, Mittel und Oberstufe²²) főtárgyi oktatás, továbbá az intézmények feladataként jelöli meg a tehetséges növendékeknek a konzervatóriumi vagy egyetemi tanulmányokra való felkészítését. A törvény az alábbi különálló szakokat illetve csoportokat jelöli meg:
 1. Hangszeres szakok
 2. Énekes szakok (klasszikus, népi, jazz, pop)
 3. Vezénylés/együttes-vezetés
 4. Balett, táncoktatás
 5. Elméleti oktatás
 6. Beszédfejlesztés (drámaoktatás)
 7. Ritmikus zenei nevelés
- **Oktatás (4. paragrafus):** a zeneoktatás tagolásában a magyarországihoz képest nagyobb rugalmasság mutatkozik, az első bekezdés szerint egy vagy több főtárgyat foglalhat magába, a főtárgyi ismeretek gyakorlati elmélyítése vagy elméleti tudás átadása céljából kiegészítő tárgyakkal bővítve. A zeneiskolai oktatás nyilvános fellépésekkel egészíthető ki, továbbá szakmai projektek és workshopok is szervezhetők. Egy tanítási óra 50 percig tart. A tanórák heti rendjének kialakítását a zeneiskolák saját szabályzatára bízta a törvény. A képzés folyhat egyéni, csoportos órán, kurzuson vagy osztályban is.
- **A tanulók felvétele (5. paragrafus):** Azok a zeneiskolák, melyeket e törvény rendelkezései alapján alapítottak, minden korosztály, de különösen a gyermekek és fiatalok számára nyitottak. Új tanuló a szabad helyekre vehető fel. A tanuló

²² Alább, a szövetségi fagott-tantervben a négy fokozat eltérő módon szerepel, az elementare Musikerziehung az Elementarstufe, az itteni Elementarstufénak az Unterstufe felel meg.

felvétele írásban történik. Tanév közben csak súlyos betegség, lakcímváltozás vagy egyéb súlyos, méltányolható okból maradhat ki növendék. A felvétellel és kizárással kapcsolatos további rendelkezéseket az iskola saját hatáskörébe helyezi a törvény.

- **Tandíj (6. paragrafus):** A tandíj mértékét a fenntartó határozza meg, figyelembe véve a tartományi támogatást és a működési költségeket. Az önálló jövedelemmel rendelkező, valamint a körzeten kívüli növendékek esetében a fenntartó jogosult magasabb tandíjat megállapítani. A tandíj szociális és egyéb okokból kifolyólag legfeljebb 50%-al csökkenthető.
- **A tanárok és intézményvezetők alkalmazásának feltételei (7. paragrafus):** A szerződéses alkalmazottakról szóló 1976. évi 2420-as számú tartományi törvény rendelkezései az irányadóak. Az alkalmazottak megfelelő iskolai végzettségét bizonyítani kell, külföldön szerzett végzettség esetén a diploma honosítása szükséges.
- **Szervezeti és működési szabályzat²³ (Musikschulstatut, 8. paragrafus):** A szabályzatnak tartalmazni kell:
 - a) Az intézmény nevét, székhelyét, telephelyeit,
 - b) A szervezeti felépítést,
 - c) A választható szakokat és a képzés típusát (helyi vagy regionális zeneiskola),
 - d) Az oktatás formáit,
 - e) Az oktatás időrendjét, a vakációkat és egyéb tanítási szüneteket,
 - f) Az elérhetőség, felvétel, beiratkozás és kizárás rendjét,
 - g) Rendelkezéseket a tanulás feltételeiről, a tantervekről és a tanítás rendjéről,
 - h) A teljesítmény értékelésének rendjét, beleértve a vizsgákat és bizonyítványokat,
 - i) A tanulók feladatait, a házirendet,
 - j) Az iskolavezető és a tanárok feladatait (pedagógiai, szervezési feladatok, továbbképzési rend),
 - k) A szülői szervezetekkel, óvodákkal, iskolákkal, zenei szervezetekkel és egyéb kulturális intézményekkel való kapcsolattartás formáit.

A szabályzatot a tartományi vezetésnek be kell nyújtani jóváhagyásra, hatályba akkor lép, ha 8 hét alatt nem érkezik kifogás.

²³ Az eredeti kifejezés nehezen fordítható így, de a nevezett dokumentum lényegében a hazai SZMSZ-nek felel meg.

- A törvény második része a tartományi zeneoktatás szervezési kérdéseiről szól, a **9. paragrafus** a tartomány feladatait részletezi. Fontos eleme a jogszabálynak, hogy a tartományi kormányt bizza meg a minőségbiztosítási, minőségellenőrzési és tanácsadói feladatok ellátásával. A kormány hatáskörébe tartozik a pedagógiai és művészi fejlődés segítése, a tartományi és szövetségi zenei versenyek szervezése, a zeneoktatás közös szövetségi céljai elérése érdekében a koordináció segítése. Egyes feladatokat a tartományi vezetés más intézményekre ruházhatja át. A feladatok ellátására többletforrás igényelhető.

A zeneiskolai oktatáshoz való, minden tartományi polgár számára egyenlő jog biztosítása érdekében a tartomány feladata a regionális oktatás megszervezése, az ellátás kiegyensúlyozása. Ezen célok elérése érdekében a kormányzat rendeletet alkot a zeneiskolák fejlesztési tervéről.

3.1.2 Csehország

3.1.2.1 A cseh közoktatási törvény

Csehország közoktatását jelenleg a 2004. évi 561-es törvény szabályozza (školský zákon). A törvény 8. szakasza, ezen belül a 109. paragrafus rendelkezik 2 bekezdésben az alapfokú művészeti oktatásról, illetve a 112. paragrafus hatalmazza fel a minisztert a további jogszabály megalkotására. Az oktatás szervezésének szempontjából érdekes, hogy a 181. paragrafus a megyéket (csehül Kraj) kötelezi a köznevelési intézmények többségének, köztük az alapfokú művészeti iskoláknak a fenntartására, a települési önkormányzatok feladata az óvodák és az általános iskolák fenntartása; önkormányzat (vagy önkormányzati társulás) alapíthat alapfokú művészeti iskolát.

3.1.2.2 A közoktatás további rendeletei, speciálisan az alapfokú művészetoktatásra vonatkozó rendelkezések

A törvény megalkotása után megalkotott számos kapcsolódó jogszabály között az alapfokú művészetoktatás szabályozását a **2005. évi 71. miniszteri rendelet** tartalmazza (Vyhláška o základním uměleckém vzdělávání). A 2004. évi 561-es törvény 112. és 123. paragrafusának felhatalmazása alapján készült, főbb fejezetei az alábbiak:

- **Az alapfokú művészetoktatás szervezete** (1. paragrafus). Az ágazati oktatás megszervezésével kapcsolatos alapvető utasításokat tartalmazza. Az (1) bekezdés rendelkezik az oktatható művészeti ágakról: zene, tánc, képzőművészet és irodalmi-drámai képzés. A (2) bekezdés fontos eleme, hogy az előképzős tanulmányokat (amelyek legfeljebb 2 évig tarthatnak) már 5 éves korban elkezdhetik a gyermekek²⁴.

A paragrafus (3) bekezdése fontos még vizsgálódásunk tárgyának szempontjából, ugyanis kijelöli a tanulmányok 2 lépcsőfokával kapcsolatos számokat: az oktatás I. lépcsőfoka (a magyar alapfoknak megfelelő) 4-7 évig tart és 7 éves kortól vehető igénybe, a II. lépcsőfok (középfok) 3-4 évet vehet igénybe és a tanuló 14 éves korától látogatható. Ezen a ponton állapítja meg a jogszabály, hogy az alap-és középfokú képzés részére *egyes művészeti ágakban* (v jednotlivých uměleckých oborech) kerettanterv (rámcový vzdělávací program) áll rendelkezésre. Az (5) bekezdés kimondja, hogy az alapfokú oktatás I. és II. lépcsőfokában egyaránt lehetőség van a tanítással eltöltött idő meghosszabbítására a kivételesen tehetséges és kiemelkedő teljesítményt nyújtó tanulók esetében; konkrét részleteket ezen jogszabály nem tartalmaz.

- **A jelentkezők felvétele** (2. paragrafus)

Ez a szakasz tartalmaz a művészetoktatásba való bekerüléssel és a magasabb fokozatba történő lépéssel kapcsolatban néhány fontos szabályt. Az előkészítő képzést azok a jelentkezők kezdhetik meg, akik megfelelnek a képzésbe kerülés feltételeinek; az alapfok I. és II. fokozata az iskola igazgatója által kinevezett vizsgabizottság előtt tett sikeres vizsga után kezdhető meg. A kiemelkedő tehetségű növendékek számára a meghosszabbított tanítási időt (itt nem részletezett mértékben) a főtárgytanár javaslatára az igazgató engedélyezi, továbbá a következő bekezdés rendelkezik arról, hogy a különleges tehetségű növendék a vizsga eredményeképpen folytathatja tanulmányait az előírtnál magasabb évfolyamban is.

- **A tanulók értékelése (3. paragrafus)**: a tanulókat lehet érdemjegyekkel, szövegesen vagy a kettő kombinációjával értékelni, az értékelés módjáról az intézmény vezetője dönt. Az osztályzatoknak 4 fokozata van:

a) 1- kiváló

²⁴ Magyarországon 6 éves kortól lehet járni művészeti iskolába.

- b) 2- nagyon jó
- c) 3- kielégítő
- d) 4- nem kielégítő

Az első és a második félév végén az alábbi minősítések adhatók:

- a) kiválóan megfelelt
- b) megfelelt
- c) nem felelt meg

- A magasabb évfolyamba lépés feltételei (4. paragrafus)

Alapesetben a növendék, aki teljesítette a kerettanterv adott évfolyamra vonatkozó követelményeit, magasabb osztályba léphet. A különlegesen tehetséges növendék az első vagy a második félév után is magasabb évfolyamba léphet, akár átugorva közbülső osztályt, amennyiben a kötelező tárgyi vizsgákat teljesítette. Az a növendék, aki a második félév végén nem teljesíti az adott évfolyam követelményeit, indokolt esetben megismételheti az adott évet. Az emelt idejű képzésben részt vevő, különlegesen tehetséges növendék (a magyar „B” tagozatnak megfelelő státusz), amennyiben nem felel meg az emelt szintű követelményeknek, visszatérhet a normál képzésbe.

- Javítóvizsgák (5. paragrafus)

A diák, aki a főtárgy kivételével bármelyik tárgyból nem felelt meg, legkésőbb augusztus utolsó hetében javítóvizsgát tehet. Főtárgyból javítóvizsga nem tehető.

- Bizottság előtti vizsgák (6.paragrafus)

A következő vizsgák tartoznak ide:

- a) A magasabb osztályba lépéshez szükséges vizsgák,
- b) Az I. és II. fokozatot, az emelt idejű képzést és a felnőttképzést lezáró vizsgák,
- c) A különlegesen tehetséges növendékek emelt idejű képzésének vizsgái,
- d) A különlegesen tehetséges növendéknek az előírtnál magasabb osztályba történő lépéséhez szükséges vizsgák (4. paragrafus (2) bekezdés),
- e) A javító vizsgák.

- A képzés befejezése (7. paragrafus)

(1) Az I. és II. fokozat, az emelt óraszámú képzés és a felnőttoktatás záróvizsgával fejeződik be, ami lehet fellépés vagy a képzőművészeti alkotás részvétele kiállításon.

(2) A tanulói jogviszony az alábbiak miatt szűnhet meg:

a) Amennyiben a tanuló nem tesz záróvizsgát vagy a második félévet nem teljesíti és nem ismételheti meg,

b) Ha kizárják az iskolából (a közoktatási törvény 31.§ alapján),

c) Amennyiben a kiskorú diák törvényes képviselője vagy a nagykorú diák erről írásban nyilatkozik,

d) Amennyiben a térítési díjat nem fizetik be határidőn belül.

- A fenntartói támogatás (8. paragrafus)

Ebben a szakaszban szabályozzák a tanulói befizetéseket is.

- Fellépések és versenyek (9. paragrafus)

E paragrafus csupán egy általános rendelkezés a tehetséges tanulók tudásának versenyeken történő összehasonlításának lehetőségéről.

Az alapfokú művészetoktatás kerettantervét (a *rámcový vzdělávací program* oktatási keretprogramnak fordítható szó szerint) a **12 955/2010-22-es számú miniszteri rendelkezés** (*opatření ministryně, talán miniszteri utasításnak hívnák magyarul, a miniszteri rendelet /vyhláška ministerstva/ alatti fokozat*) vezeti be, 2010. szeptember 1-jén lépett hatályba²⁵.

A megfelelő területre vonatkozó magyar jogszabályokhoz képest úgy tűnik, több és rövidebb, kisebb részterületet magába foglaló egyéb rendelet került kiadásra; a 2005. évi 364-es számú rendelet (vyhláška o dokumentaci škol a školských zařízení-rendelet az iskolák és oktatási intézmények dokumentációjáról) tartalmaz az általános

²⁵ A cseh Nemzeti Oktatási Intézet (Národní ústav pro vzdělávání) honlapján hozzáférhető az óvodai, általános iskolai, alapfokú művészetoktatási, gimnáziumi, szakközépiskolai, valamint speciális oktatási kerettanterv, illetve útmutatók mindegyik oktatási ág helyi tantervének kidolgozásához; a további vizsgálat során ki fog derülni, hogy a cseh művészeti oktatásban egyértelműen nagyobb feladat hárul a helyi tantervek készítőire, a kerettanterv a magyar társánál kevésbé részletesen szabályozza az oktatás folyamatát.

szabályozáson túl az alapfokú művészeti iskolákra vonatkozó speciális rendelkezéseket is.

3.1.3 Magyarország

3.1.3.1 A nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXC. törvény

A közoktatásról szóló 1993.évi LXXIX. törvényt váltja fel, néhány rövid szakasztól eltekintve hatályon kívül helyezve azt. Fontos eleme, hogy értelmező rendelkezései között, alapfeladatként szerepel az alapfokú művészetoktatás (4.§ 1.o) pont), továbbá a 7. paragrafus (1) bekezdés f) pontjában a köznevelési rendszer intézményei között szerepel az alapfokú művészeti iskola.

A törvény 14. szakasza (16. paragrafus) foglalkozik az alapfokú művészeti iskolával; a többi vizsgált ország szabályozásával történő összevetés szempontjából is fontos, hogy a (2) bekezdés felsorolja az intézménytípusban oktatható művészeti ágakat: zeneművészet, képző- és iparművészet, báb- és színművészet, táncművészet. Ugyanezen paragrafus rendelkezik a művészeti alap-és záróvizsgáról (a tanuló az alapfok végén művészeti alapvizsgát, a továbbképző évfolyamok elvégzése után pedig művészeti záróvizsgát *tehet*- viszont a továbbképző évfolyamok a sikeres alapvizsga letétele után kezdhetők meg. A (3) bekezdés fontos eleme, hogy definiálja a térítési díj ellenében igénybe vehető szolgáltatás mértékét (heti hat tanórai foglalkozás, évente egy meghallgatás és egy művészi produkció), valamint meghatározza a térítési díj fizetése alóli mentesség kritériumait (az első alapfokú művészetoktatásban való részvétel ingyenes a halmozottan hátrányos helyzetű, a hátrányos helyzetű, a testi, érzékszervi, közép súlyos és enyhe értelmi fogyatékos, valamint az autista tanulók részére).

3.1.3.2 A köznevelési törvény alapján kiadott rendeletek

A törvény 94. paragrafusa tartalmazza megfelelő meghatalmazásokat az oktatásért felelős miniszter és a kormány számára, a törvényben részletesen nem szabályozott kérdések vonatkozásában kiadandó rendeletekről; az általános köznevelési intézmények esetében a kormányt bízza meg a Nemzeti Alaptantervről, a minisztert a kerettantervekről szóló rendelet megalkotásával, valamint az alapfokú művészetoktatási intézmények tantervi programjának kiadásával. Ezen kívül a kormány hatáskörébe tartozik az Óvodai nevelés országos alapprogramjának kiadása (a

program a 363/2012-es Korm. rendelet mellékleteként jelent meg); az óvodai nevelési program - az alapfokú művészetoktatáshoz hasonlóan- kétlépcsős, az országos szint után az intézmények helyi programja következik.

Az érintett jogszabályokból kikövetkeztethető az oktatásirányítás rendszerének azon sajátossága, hogy az alapfokú művészetoktatás tantervi szabályozása eggyel kevesebb lépcsőt tartalmaz. A Nemzeti Alaptanterv kiadásáról szóló 110/2012-es Kormányrendelet első paragrafusa egyértelművé teszi a hatálya alá tartozó intézmények fajtáit, ezáltal a köznevelési törvény 7.§ (1) bekezdés f) pontjában foglalt alapfokú művészetoktatási intézmények nem esnek a rendelet hatálya alá.

A Nemzeti Alaptanterv irányelveit a kerettantervek bontják le tantárgyi területekre, az időarányos fejlesztési célok is itt fogalmazódnak meg; a kerettantervek kiadását miniszteri rendelet szabályozza, a rendelet mellékleteként minden fontosabb terület (alsó-, felső tagozat, gimnázium, szakközépiskola, gyógypedagógiai intézmény) kerettanterve megtalálható, egyes tantárgyak esetében A és B változat is, emellett további kerettantervek kiadásának és engedélyeztetésének nincs akadálya.

A köznevelési intézmények pedagógiai programjának része a helyi tanterv, ezáltal az általános-és középiskolák, valamint a gyógypedagógiai, konduktív nevelési-oktatási intézmények tantervi szabályozása három lépcsős.

Az alapfokú művészetoktatás követelményei és tantervi programjának bevezetéséről és kiadásáról szóló 27/1998-as MKM rendelet a jogszabályok hierarchiájában a kerettantervek kiadásának és jóváhagyásának rendjéről szóló 51/2012-es EMMI rendelettel egyenrangú, tehát melléklete egyfajta kerettanterv, mely alapján elkészíthető az intézmények helyi tanterve (a dokumentumok részletes kidolgozása, alapossága is hasonló).

A nevelési-oktatási intézmények működéséről és a köznevelési intézmények névhasználatáról szóló 20/2012-es EMMI rendelet az Nkt. 1.§ (1) bekezdés a-h) pontjában foglalt összes nevelési-oktatási intézményre vonatkozik, általános rendelkezései az alapfokú művészeti iskolákra is érvényesek, a kivételeket illetve az eltérő szabályokat a megfelelő pontossággal fejti ki a jogszabály.

A Köznevelési törvény végrehajtásáról rendelkezik a 229/ 2012-es Kormányrendelet, az intézmények adminisztratív feladataival és a tanulók nyilvántartásával kapcsolatos fontos szabályozásokat tartalmaz. A 34. és 35. paragrafus részletezi a térítési díj ellenében igénybe vehető szolgáltatásokat, illetve a térítési díj számításának módját, így a törvény fent említett szakaszával megegyezően a 34. paragrafusban felsorolja az alapfokú művészetoktatásban térítési díj fejében igénybe vehető heti hat tanórát, valamint az évi egy meghallgatást és művészi előadást. A 36. paragrafus (1) bekezdés a) pontjában rendelkezik arról, hogy a 6 tanórát meghaladó művészeti iskolai foglalkozás²⁶, a tanulmányi követelmények nem teljesítése miatt második vagy további alkalommal megismételt évfolyam, a nem tanköteles tanuló művészeti iskolai tanulmányai, amennyiben nappali rendszerű oktatásban nem vesz részt, illetve 22 év felett minden esetben tandíjköteles.

3.2 A tanterv fogalma, rövid története

A tanterv szó latin megfelelője, a *curriculum* a futást jelentő *curro* szóból származik, jelentése a régi latinban „futás”, „pályafutás”, „folyamat”, „lefutás”. A latin nyelvű pedagógiai irodalomban a XVI. században fordul elő először.

A tantervelmélet főbb típusai:

- Herbartizmus: A tantervelmélet első, tudományosan megalapozott rendszere; a nevelőoktatás formális fokozatain keresztül megvalósuló pedagógiai folyamat.
- A tanulók érdeklődésére, tevékenységeire épülő tantervi modellek: a gyermek lelki fejlődését tükröző érdeklődés és tevékenység a tanterv alapja és rendező elve.
- Értékelméleti, szellemtudományi alapokon álló tantervelméleti koncepciók: klasszikus értékek középpontba állítása, idealista, vallásos világnézetben alapuló nevelés-központúság, helyi tantervek fontossága.
- Curriculumelmélet: Tyler alapelvei (követelménycélok, tanulási tapasztalatok, értékelés), Bloom és munkatársai (követelménytaxonómiák, mérés, értékelés, differenciálás)

²⁶ A hat tanórába általában beleférhet az azonos művészeti ágban tanult második hangszer (plusz heti 30 perc), jellemzően két különböző művészeti ág, például néptánc és zene tanulása szokott további fizetési kötelezettséget eredményezni.

- A kétpólusú tartalmi szabályozás koncepciója: az alap-és helyi tantervek bevezetése.²⁷

3.3 A művészeti oktatás tantervei

A következő szakaszban a vizsgált három ország tanterveit a téma szempontjából illetékes legmagasabb szintű jogszabálytól az intézményi helyi program szintjéig kívánom követni, ezáltal feltárva a közigazgatásban meglévő különbségek mellett a dokumentumok szerkezeti hasonlóságait és különbségeit is. Az utolsó, ténylegesen összehasonlító szakaszban a különböző nemzeti dokumentumok fagott-oktatásra vonatkozó szakmai elemei párhuzamosan jelenhetnek meg, az elemzést megkönnyítve. Mivel a különböző nemzeti szabályozó rendszerek eltérő szinteken határoznak meg különböző követelményeket, elsősorban a cseh oktatás esetében egyes intézmények helyi tanterveit is szükséges lesz (a forrás megjelölésével) az összehasonlításba bevonni.

3.3.1 Ausztria

Az osztrák zeneiskolai tanterv az ország zeneiskolai szervezetének (Konferenz der österreichischen Musikschulwerke, KOMU) honlapján érhető el, az általános és szakonként rendszerezett anyagok között könnyen lehet váltani, a különböző elemek egy jól kezelhető menürendszerben vannak elhelyezve.

A tanterv az oktatásért, művészetért és kultúráért felelős szövetségi minisztérium közművelődési irodavezetőjének köszöntőjével indul, aki megköszöni a dokumentum létrejöttében közreműködő több mint 2500 pedagógus munkáját. A következő, tájékoztató jellegű részben, mely a tanterv keletkezéséről (is) szól, megemlékeznek a kétéves folyamatról, melynek végén-1994-ben- a korábbi, tartományonként különböző terveket felváltotta egy új, szövetségi szabályozás (számunkra is tanulságos eleme a történetnek, hogy a szövetségi tanterv kidolgozásának és a zeneiskolai szervezet jelenlegi munkájának is részesei az Olaszország részét képező Dél-Tirol zeneiskolái és pedagógusai).

A szövetségi tanterv négy fő részből áll:

²⁷ Bárdossy Ildikó: Lehetséges kérdések és válaszok a curriculumfejlesztéshez. Pécsi Tudományegyetem, 2011.

a) **Küldetés, jövőkép** (Visionärer Wegweiser)- egy Gustav Mahler-idézettel kezdődik: „A hagyomány a tűz továbbadása, nem a hamu imádása”²⁸. A főrészhez a további fejezetek tartoznak:

- A zeneiskolák a zenei-művészeti nevelés központjai.
- A zeneiskolák a tanítás és tanulás feltételeit olyan légkörben biztosítják, ahol a kölcsönös tisztelet és a kulturális tudatosság kialakulásának és növekedésének feltételei adottak.
- A pedagógusok kialakítják a tanulóknál az önálló zenélés igényét és képességét. (a szakaszban szó esik az egyéni képességek szerinti oktatásról, a képzés folyamán a tanulóhoz és a szülőkhöz fűződő partneri viszonyról, a módszerek változatosságáról...)
- A zeneiskolai munka csoportmunka (team-munka); elsősorban a kulturális aktivitást, valamint a művelődési és oktatási rendszerben betöltött arculatformáló szerepet emelik ki.
- A zeneiskolák a művészeti ágak találkozásának és eszmecseréjének helyei.
- A zeneiskolák szembenéznek a jövő kihívásaival.

b) **Általános pedagógiai- módszertani- pszichológiai rész.** Az általános rész rendkívül átfogó és részletes elemzést tartalmaz a zeneoktatás céljairól és feladatairól. Szakaszai:

- A zeneiskolák társadalmi szerepe (a zenei tevékenységek összetettsége és a minőségbiztosítás; zenei-esztétikai és általános személyiségfejlődés; a helyi zenekultúra aktív tervezése és fejlesztése; szociális kapcsolatok és a másság elfogadása; zenehallgatás; élethosszig zenélés)
- Zenélés és zene- a képzés tárgya (ének, tánc és zene, mint az ember egyetemes önkifejezésének formái; zenei intelligencia és kreativitás- a művészi sokféleség megértése; mozgáskultúra és térérzékelés; zene és tánc minden formája a képzés fókuszában; művészet, mint eszköz a cél eléréséhez;)
- A tanulók- a képzés alanyai (a zene szubjektív megközelítése, egyéni tanulási utak; a tanulókkal szemben támasztott követelmények; a tanulók céljai; tanácsadás és a diákok támogatása)
- A zeneoktatás pedagógiai alapelvei (bizalmon alapuló és tartós diák- tanár viszony;²⁹ inspiráló és felelős tanárok; hibakultúra;³⁰ a pozitívumok és a

²⁸ „Tradition ist die Weitergabe des Feuers und nicht die Anbetung der Asche” - sajnos irodalmi igényű magyarázatot nem találtam, így saját szabad fordításom maradt.

konstruktív kritika erősítése; tanárok, mint segítők és tanácsadók; önállóság és felelősségvállalás)

- Tanítás és tanulás a zeneiskolában: módszertani elvek (az oktatás előfeltételeinek, céljainak, tartalmának és módszereinek kölcsönös egymásra hatása; az oktatás tartalmi gazdagsága; az alapfokú oktatás és a kiegészítő tárgyak szerepe; módszertani sokszínűség; módszertani rugalmasság és az oktatási módszerek változatossága)
- Zenélés és gyakorlás otthon- az alapvető tanulási folyamat (otthoni zenélés és gyakorlás; helyes szövegértelmezés, gyakorlás, mint kutatómunka; intelligens problémamegoldás az otthoni gyakorlás során; a „másik Én” a gyakorlószobában; szülői támogatás)
- Sikerek és eredmények- a zeneiskolai munka látható és hallható következményei (sikeres zenélés rövid-és hosszútávon; a siker mérése és értékelése; a tanítás és tanulás céljainak meghatározása; tanszaki hangversenyek mint a tanulmányi eredmények dokumentálásának eszközei; a fellépések pozitív tapasztalatai; nyilvános szereplés, bizonyítvány, fokozat-váltó vizsgák /Übertrittsprüfungen/; az értékelés általános alapelvei; a fokozat-váltó vizsgák pedagógiai követelményei; a versenyek értelme)
- Követelmények a zeneiskolai tanárokkal szemben- feladatok a mindennapi munkában (a tanár, mint példakép; pozitív hozzáállás a művészi munkához; felkészültség az oktató-nevelő munkában; az oktatás intenzív előkészítése és feldolgozása; kapcsolattartás a szülőkkel; az eredmények nyilvános bemutatása; részvétel az iskola kommunikációjában; csoportmunka a zeneiskolában)

Az előbbi felsorolás természetesen nem képes bemutatni a teljes tartalmat, viszont a fejezetcímekből is (melyekhez a téma változatos terjedelmű, 3-22 soros kibontása társul) érzékelhetővé válik a tanterv alapvető filozófiája, a gyermekek és családok, valamint a társadalom irányába megnyilvánuló nyitottság, az elfogadó légkör, a módszertani rugalmasság.

c) A **speciális részben** az alábbi szakok tantervei találhatók meg:

²⁹ Diák és tanár ebben a sorrendben szerepelnek az osztrák szövegben, biztosan nem véletlenül...

³⁰ Ez a szó sem szerepel a magyar zeneoktatásban ebben a formában, bár a tartalma nem ismeretlen; a lámpaláz és a hibák pozitív feldolgozásának fontosságáról szól ez a szakasz.

- Rézfúvós hangszerek: (vadász)kürt, trombita/szárnykürt, tenorkürt/euphonium, harsona, tuba;
- Fafúvós hangszerek: furulya (blockflöte), fagott, fuvola, klarinét, oboa, szaxofon;
- Ütőhangszerek;
- Vonós hangszerek: hegedű, brácsa, cselló, nagybőgő;
- Billentyűs hangszerek: akkordeon(tangóharmonika), csembaló, zongora, elektronikus billentyűs hangszerek, orgona;
- Pengetős hangszerek: basszusgitár/jazzbőgő, elektromos gitár, (akusztikus) gitár, hackbrett (cimbalom), hárfa, citera;
- Elemi zenepedagógia (előképző)
- Ének, hangképzés
- Jazz Pop Rock
- Zeneismeret (zeneelmélet)
- Tánc és mozgás
- Népzene: stájer harmonika

d) A **szakirodalmi rész** egy rendkívül jól használható interaktív adatbázis, melyben a zeneműveket vagy egyéb szakirodalmat az alábbi keresési szempontok alapján válogathatjuk:

- Hangszer vagy hangszercsoport, szaktárgy;
- Szerző, az átirat készítője vagy közreadó;
- A mű címe;
- Részletes keresés: az előbbi kategóriák mellett például hangnem vagy zenetörténeti korszak, esetleg jegyzékszám (opus, BWV, Köchel stb.) is lehetőség nyílik a keresésre.

A fagott-oktatáshoz ajánlott szakirodalom a II. mellékletben kerül feldolgozásra.

3.3.2 Csehország

A fentebb megnevezett 12 955/2010-22-es miniszteri utasítás tartalmazza a csehországi alapfokú művészetoktatás összes ágazatának kerettantervét, az iskolai tanterv készítésével kapcsolatos tanácsokkal kiegészítve.

A dokumentum preambuluma, melyet fentebb idéztünk, a magyar kerettanterv bevezetőjénél kötetlenebb formában ír a művészeti oktatás történetéről. Az utolsó bekezdés az egészséges nemzeti öntudat határmezsgyéjén egyensúlyozva megállapítja, hogy a cseh művészet hazájuk egyik legismertebb „terméke” és világhírű művészeik többsége az alapfokú művészetoktatás intézményeiben kapta tudásának alapjait, valamint, hogy a művészeti iskolarendszer struktúrájának, széles hálózatának és következetességének sem az európai, sem a világméretű összehasonlításban nincs párja.

Az „A” rész a tantervi dokumentumok szerkezetével foglalkozik, megkülönböztet állami szintet (kerettanterv, „RVP ZUV”- rámcový vzdělávací program pro základní umělecké vzdělávání) és iskolai szintet (helyi tanterv- šVP, školní vzdělávací program). Megállapítja továbbá, hogy minkét szinten nyilvánosak a tantervek, hozzáférhetőek a „pedagógiai és nem pedagógiai nyilvánosság³¹” számára. E szakaszban szót ejtenek a program alapelveiről, az oktatási folyamat liberalizációjáról és a tanár megnövekedett felelősségéről, valamint kinyilvánítja, hogy e kerettanterv nyitott dokumentum, melyet bizonyos időszakonként (nincs konkrét szám megjelölve) módosíthatnak a változó igények és a tanárok tapasztalatai alapján.

A „B” rész- hivatkozva az 561/2004-es számú oktatási törvényre és annak 109. paragrafusára- leírja az alapfokú művészetoktatás lehetséges szakaszait:

- Přípravné studium (előkészítő tanulmányok, 1 vagy 2 év)
- Základní studium I. stupně (alapfok, 7 év, elsősorban amatőr művészeti tevékenységre nevel, de felkészíthet szakirányú továbbtanulásra is)
- Základní studium II. stupně (a magyar továbbképzőnek felel meg; 4 éves időtartamot ölel fel és elsődleges céljának az alapfokon megszerzett ismeretek elmélyítését jelölik ki, ösztönözheti a tanulót önálló művészi tevékenységre vagy további tanulmányokra is.
- Studium s rozšířeným počtem vyučovaných hodin (tanulmányok bővített óraszámban- a magyar művészetoktatásban a „B” tagozat felel meg neki- szélesebb és mélyebb tananyaggal, magasabb követelményszintekkel járó képzési forma, e tantervben elsősorban a szakirányú továbbtanulást jelölik ki célul)

³¹ „pro pedagogickou i nepedagogickou veřejnost”- talán „szakmai és civil közönség”-nek is lehetne fordítani, de a cseh megfogalmazás sajátos íze és ritmusa megérdemli, hogy idézzük.

- Studium pro dospělě (felnőttoktatás- a dokumentum utal az élethosszig való tanulás irányelvére)

A „C“ szakasz az alapfokú művészetoktatás céljaival foglalkozik, valamint részletezi a fejlesztendő kulcskompetenciákat:

- Művészi kommunikációs kompetencia
- Személyes és szociális kompetencia
- Kulturális kompetencia

A „D“ részben következik a tanterv részletezése művészeti ágak szerint, először a zenei ág, az alábbi sorrendben:

- Billentyűs hangszerek
- Vonós hangszerek
- Fúvós hangszerek
- Húros hangszerek
- Ütőhangszerek
- Szólóének
- Kórusének
- Elektronikus zene
- Harmonika
- Cimbalom
- Duda
- Zeneszerzés
- Zeneismeret

Ezután vázlatos óraterv következik; különböző a beosztás az alapfok, továbbképző, emelt szintű képzés illetve az elektronikus zenei képzés, illetve a kórusének főtárgy esetében. A zeneművészeti ágra vonatkozó, tanulásszervezéssel kapcsolatos utasításokat találhatunk még néhány sorban, melyben többek között a magyarországinál némileg lazábban- szabályozzák az egyéni és csoportos órák létszámát, például furulyát lehet maximum négyfős csoportokban is tanítani, gitárt két főnek egyszerre; a csoportos órák maximális létszáma 20 fő. Ezen kívül megfogalmazzák az oktatás minimális feltételeit, az alábbi szempontból:

- a) Anyagi-technikai, higiéniai és biztonsági feltételek;

- b) Személyi feltételek (megfelelő végzettség)
- c) Pszichoszociális feltételek
- d) Szervezési feltételek

A képzőművészeti oktatás esetében nincsenek a különböző ágak (festészet, szobrászat) külön főtárgyként kezelve, a képzőművészeti alkotótevékenység és az elméleti tárgy („Recepce a reflexe výtvarného umění“) az I. és a II. fokozat végén teljesítendő követelményei szerepelnek viszonylag részletezve, elsősorban a kifejlesztendő készségekkel, kompetenciákkal foglalkozik a dokumentum. A zenei részhez hasonlóan fejti ki az óraterv után a minimális feltételeket. A táncművészeti ág és az irodalmi-drámai képzés ugyanezen módon, külön szakokra osztás nélkül szerepel (gyakorlati és elméleti tárgy az I. és II. fokozat végén elvárt követelményekkel).

Az „F“ rész a különleges tehetségekkel kapcsolatos instrukciókkal kezdődik, a következő fejezet a sajátos nevelési igényű tanulókról szól (viszonylag részletesen), majd a helyi tanterv elkészítésére vonatkozó pontos utasítások következnek. A kerettanterv a programban használt alábbi kifejezések magyarázatával zárul:

- Az alapfokú művészetoktatás célja
- Domináns művészeti ág
- A tanulók értékelése
- Integrált oktatásirányítás
- Intergált tantárgy
- Interpretáció (értelmezés)
- Kulcskompetenciák az alapfokú művészetoktatásban
- Tantervi dokumentumok
- Tanterv (globális)
- Segédlet a helyi tanterv megalkotásához au alapfokú művészetoktatásban
- Nemzeti oktatásfejlesztési program
- Elvárt eredmények a kerettantervben
- Produkció
- Kerettantervek
- Központi óraterv
- Kerettanterv az alapfokú művészetoktatás számára
- Befogadás

- Reflexió
- Az oktatás felmérése
- Helyi (iskolai) tanterv
- Oktatási törvény
- Tanterv (egy adott tárgyhoz)
- Tananyag
- Alapfokon oktatott művészeti ágak
- Tantárgy
- Oktatási stratégiák
- Oktatási területek
- Az alapfokú művészetoktatás tartalma
- Az oktatás értékelése
- Oktatási modul
- Alapfokú művészeti iskola
- Alapfokú művészetoktatás
- Alapfokú oktatás az egyes művészeti ágakban
- Sajátos nevelési igényű tanulók

3.3.3 Magyarország

Hazánkban a jelenleg hatályban lévő alapfokú művészetoktatási tantervet a Művelődési és Köznevelési Miniszter 1998. évi 27-es számú rendelete tartalmazza, jelenlegi formájában 2011. február 2-án lépett hatályba³², bizonyos szakokon (többek között a fagott esetében is) a 2011/2012-es tanévtől az alapfokú képzési idő felmenő rendszerben hosszabb lett, ennek megfelelően a váltás pillanatnyilag is folyamatban van.

A dokumentum a jogszabályi paragrafusok nélkül, az ágazati minisztérium (2011-ben NEFMI, azaz Nemzeti Erőforrás Minisztérium) honlapján megjelentetve (Az alapfokú művészetoktatás követelményei és tantervi programja) 1764 oldalt tesz ki, így egy

³² A 3/2011-es NEFMI rendelettel beiktatott 2. melléklet tartalmazza a megváltozott tanterveket, az 1. melléklet speciális részei (a tananyag és a követelmény évfolyamokra bontása a korábbi képzési rendszerben) már nem elérhető.

helyen található a Magyarországon alapfokú művészetoktatási intézményben tanítható összes tárgy tanterve.

A melléklet I. része (Általános rendelkezések) megfelelő alapossggal részletezi a tantervi program szerepét a művészetoktatás tartalmi szabályozásában, a művészetoktatás alapelveit és céljait, a művészeti nevelésnek a tanulók személyiségfejlesztésében betöltött szerepét, valamint a megfelelő szakkifejezések értelmezését. Kiemelten fontos eleme, hogy hangsúlyozza a minden intézményre érvényes azonos, egységes követelményrendszer meglétét, ezáltal az iskolák közötti átjárhatóságot. Mivel a hatályos Köznevelési Törvény után az eme tantervi programot bevezető jogszabály a következő lépcsőfok, bizonyos értelemben egyesíti a Nemzeti Alaptanterv és a kerettantervek funkcióit, amennyiben meghatározza az alapfokú művészetoktatás alapelveit és céljait, pontosan értelmezi a tartalmi szabályozás elemeit, a megfelelő kifejezéseket, valamint felhatalmazást ad a helyi tanterv kidolgozására („A követelmény és a tantervi program a pedagógiai programokon belül a helyi tantervek és tantárgyi programok kidolgozásának alapidokumentuma”).

A művészetoktatásnak a tankötelezettség hatálya alá tartozó, a Nemzeti Alaptanterv és a kerettantervek által szabályozott iskolatípusoktól alapvetően eltér a tantárgyi struktúrája, mivel lényegesen kevesebb, valamint teljesen különböző tantárgyakat oktatnak az egyes művészeti ágakban, ezért kiemelten fontos az alábbi fogalmak használata³³:

- Tanszak: a tantárgyaknak a művészeti ág sajátosságai alapján rendezett csoportja.
- Tantárgy: a művészeti ágon belül választott tantervi program.
- Főtárgy: az elsődlegesen kiválasztott tantárgy.
- Kötelező tantárgy- kötelezően választható tantárgy: a főtárgy ismeretanyagának feldolgozásához szükséges tantárgy.
- Választható tantárgy: a főtárgy ismeretanyagát kiegészítő tantárgy.

A fenti kifejezések használatában a jogszabály 2011-ben hatályba lépett módosítása, azaz a 3/2011-es NEFMI rendelet által beiktatott 2. melléklet a tanszak fogalmát újraértelmezi, a korábbi verzióban (1. melléklet) minden egyes hangszer külön tanszakot képezett. Jelenleg- elsősorban a zeneművészeti ág esetében fontos e változás- a „tanszak” kifejezés

³³ Az alábbi definíciók a tantervi program általános rendelkezései között találhatóak, a lehető legtömörebb leírásai az érintett fogalmaknak.

rokon hangszerek csoportját, illetve elméleti vagy a társas-zenélést elősegítő egyéb tantárgyak megfelelő csoportját jelenti, a tanszakokon belül az összes hangszer és a magánének, valamint- bizonyos feltételek teljesülése esetén- a többi tárgy is „főtárgynak” választható. Az elnevezések változása a tanterv lényegi tartalmát nem érinti.

A jelenleg oktatható és választható tárgyak felsorolása művészeti ágak szerint:

Zeneművészeti ág:

a) Klasszikus zene

- Fafűvós tanszak: furulya, fuvola, oboa, klarinét, szaxofon, fagott
- Rézfűvós tanszak: trombita, kürt, harsona-tenorkürt- baritonkürt, tuba
- Akkordikus tanszak: cimbalom, harmonika, hárfa, gitár, ütő
- Billentyűs tanszak: zongora, csembaló, orgona
- Vonós tanszak: hegedű, brácsa, gordonka, nagybőgő
- Vokális tanszak: magánének; az eddig felsorolt szakokon egyéni képzés folyik, a következő sorokban szereplő csoportos tárgyakból zenetörténet-zeneirodalom és zeneelmélet 5. évfolyamtól, kamarazene az alapfokú hangszeres vagy vokális évfolyamok elvégzése után vehető fel főtárgyként.
- Zeneismeret tanszak: szolfézs kötelező, szolfézs, zeneismeret, zenetörténet-zeneirodalom, zeneelmélet, egyházzene, improvizáció
- Kamarazene tanszak: kamarazene, zenekar, kórus

b) Népzene

- Vonós és tekerő tanszak: népi hegedű, népi brácsa, népi cselló/bőgő, tekerő
- Fűvós tanszak: népi furulyák, duda, népi klarinét/tárogató
- Pengetős tanszak: citera, tamburák, koboz
- Akkordikus tanszak: népi cimbalom, népi harmonika
- Ütős tanszak: népi ütőhangszerek
- Vokális tanszak: népi ének; idáig a klasszikus zenei képzéshez hasonlóan egyéni képzés, főtárgyként csak ezek a szakok választhatók
- Zeneismeret tanszak: népzenei ismeretek, néprajz, szolfézs kötelező, szolfézs
- Kamarazene tanszak: népi kamarazene (hangszeres és vokális társas zene), népi zenekar

c) Jazz-zene

- Fafűvós tanszak: jazz-fuvola, jazz-szaxofon
- Rézfűvós tanszak: jazz-trombita, jazz-harsona
- Billentyűs tanszak: jazz-zongora, zongora melléktárgy
- Vonós tanszak: jazz-hegedű, jazz-bőgő
- Pengetős tanszak: jazz-gitár, jazz-basszusgitár
- Ütős tanszak: jazz-dob
- Vokális tanszak: jazz-ének
- Zeneismeret tanszak: jazz-szolfézs, jazz-irodalom, jazz-elmélet
- Kamarazene tanszak: zenekari gyakorlat

d) Elektroakusztikus zene

- Billentyűs tanszak: klasszikus szintetizátor, szintetizátor-keyboard, számítógépes zene
- Zeneismeret tanszak: hangszínszolfézs, szolfézs kötelező, szolfézs, zeneismeret, zenetörténet-zeneirodalom, zeneelmélet
- Kamarazene tanszak: kamarazene

Táncművészeti ág

a) Balett

Fő tárgyak:

- Balett-előkészítő gimnasztika (1-2. előkészítő évfolyamon)
- Klasszikus balett (1-6. alapfokú évfolyamon és 7-10. továbbképző évfolyamon)

Kötelező tantárgyak:

- Tánc történet
- Balett elmélet

b) Néptánc

Fő tárgyak:

- Népi játék (1-2. előkészítő évfolyamon)
- Néptánc (1-6. alapfokú és 7-10. továbbképző évfolyamon)

c) Társastánc

Fő tárgyak:

- Gyermektánc (1-2. előkészítő évfolyamon)

- Társastánc (1-6. alapfokú és 7-10. továbbképző évfolyamon)

d) Modern tánc

Fő tárgyak:

- Berczik-technika (1-2. előkészítő évfolyamon, 1-2. alapfokú évfolyamon)
- Jazz-technika (3-6. alapfokú évfolyamon, 7-10. továbbképző évfolyamon)

e) Kortárs tánc

Fő tárgyak:

- Kreatív gyerektánc (1-2. előkészítő, 1-2. alapfokú évfolyamon)
- Kortárs tánc (3-6. alapfokú, 7-10. továbbképző évfolyamon)

Képző-és iparművészeti ág

Tanszakok:

- Képzőművészeti tanszak (3. alapfokú évfolyamig)
- *4. alapfokú évfolyamtól a 10. továbbképző évfolyamig:*
- Fém-és zománcműves tanszak
- Fotó és film tanszak
- Grafika és festészet tanszak
- Környezet-és kézműves kultúra tanszak
- Szobrászat és kerámia tanszak
- Textil- és bőrműves tanszak

Fő tárgy:

- Vizuális alapozó gyakorlatok (előképző 1-2. évfolyama)
- Vizuális alkotó gyakorlat (1-10. évfolyam)

Színművészeti-bábművészeti ág

Tanszakok és tantárgyak:

a) Színjáték tanszak:

- Fő tárgy: dráma és színjáték

Kötelezően választható tantárgyak:

- Beszéd és vers
- Mozdás és tánc

- Zene és ének
- Színházismeret

b) Bábjáték tanszak:

- Főtárgy: bábjáték

Kötelezően választható tantárgyak:

- Bábkészítés
- Beszéd és vers
- Mozgás és tánc
- Zene és ének
- Színházismeret

A színjáték és bábjáték tanszak bármelyik tantárgya választható tárgy is (a tanulmányok teljes ideje alatt, a Köznevelési Törvény végrehajtásáról szóló 229/2012-es Korm. rendelet 34.§ (1) bekezdés b) pontjában meghatározott mértékig külön díjazás nélkül-azaz a befizetett térítési díj tartalmazza ezen tárgyak óráinak látogatását a megadott időkereten belül) .

Az egyes főtárgyakra vonatkozó képzési programok az általános alapelvek mellett az évfolyamokra lebontott követelményeket és az ajánlott tananyagot a lentebb ismertetésre kerülő fagott-tantervhez hasonlóan a megfelelő alapossággal tartalmazzák.

A képzés szerkezete a különböző művészeti ágakban hasonló, az előkészítőt (1 vagy 2 évfolyam) alapfok (általában 6 év) és továbbképző (4 év) követi, alább a fagott tanterv részletes elemzésénél ismertetem a kötelező és választható tantárgyakat, valamint a hozzájuk tartozó időkeretet, a többi tantervvel való összehasonlítást elősegítendő; a klasszikus zenei főtárgyak oktatásának szerkezete jobbára azonos.

4. A fagott tanterve

4.1 A fagott története

A fagott a fafúvós duplanádas jelenleg a szimfonikus mélyebb kontrafagottal) a tagja³⁴.

Neve olasz eredetű, a köteget jelent eredetileg, hajlított csövére utal. egy tömbből faragták ki,

négyrészes formában építeni, így szállítása lényegesen egyszerűbb lett, a különálló csőszakaszokat pedig jobban meg tudták munkálni.³⁵

A kora reneszánsz korban használt pommer (más néven bombard vagy schalmei³⁶) különböző hangolású válfajai tekinthetők a mai duplanádas hangszerek (oboa- és fagott-család) elődeinek. Fénykorában a pommer-család 7-8 különböző hangolású tagját használták, általában együtt, konzortot alkotva. A legmélyebb hangolású „családtag”, a kontrabasszus -bombard hossza a 3 métert is meghaladta, és mivel egyenes csöve volt, emellett alig voltak rajta billentyűk, megszólaltatása rendkívüli feladatot jelentett.³⁷

és oktatása

hangszerek családján belül a hangszerekhez tartozik, zenekarokban (egy oktávval váltóhangszerével, a fafúvóskar legmélyebb

„fagotto” szó nyalábot, az elnevezés a hangszer Első válfaját, a dulciánt még a barokk korban kezdték el

³⁴ A kontrafagott (a pikolóhoz, az angolkürthöz és például a basszusklarinéthoz hasonlóan) mellékhangszernek minősül, tehát oktatása nem különül el a fagottétól, nincs rá vonatkozó külön képzés, a két hangszer hasonlóságának köszönhetően a fagotton való jártasság esetén viszonylag könnyen birtokba lehet venni.

³⁵ Neve angolul bassoon, franciául basson, az európai nyelvek többségében fagott; szláv nyelveken és a germán nyelvek többségében is egy t-vel, a magyar nyelvbe feltehetően német közvetítéssel érkezett, ott szintén két t-vel írják.

³⁶ Az elnevezések terén a különböző források némileg különböző értelmezéseket tartalmaznak, valószínűleg schalmei néven jelent meg a legkorábban hasonló hangszer, amelyet az arab **zurná**ból származtatnak, a későbbiekben a schalmei név inkább a magasabb hangfekvésű példányokat jelentette, azonban feltehetően mind a pommer/bombard, mind a schalmei elnevezést alkalmazták az egész hangszercsaládra.

³⁷ A képen Oromszegi Ottó fagottművész látható, „W” (Wilhelm vagy Vilém) Mester Grossbassbombardjával (a 16. századból származó hangszer, a fotó a prágai Nemzeti Múzeumban készült, másolatát Oromszegi Ottó személyesen bocsátotta rendelkezésemre)

A XVI. században több különböző kísérlet történt a hosszú hangszertest „összehajtogatására”, ezáltal egy kezelhetőbb basszushangszer létrehozására. A **rackett** egy viszonylag rövid, hengeres fa-testbe belefűrt, 9-10-szer körbeforduló csatornával éri el a mély hanghoz szükséges csőhosszt; a **tartöld** vagy **tartölt** egy sárkányformájú testbe beépített, többszörösen spirálisan hajlított fémcsövön keresztüláramló levegővel adott ki mély és a mai fülnek meglehetősen torz hangot; témánkhoz annyiban kapcsolódnak, hogy mindkettőt a fagottéhoz hasonló kettős nád-fúvókával szólaltatták meg, azonban nem élték túl a reneszánsz kort. A mélyhangú pommerek életképes utóda a dulcián lett, mely 1540 körül jelent meg, lényegében egy hangszertesten belül két párhuzamos furat fut, mely alul fordul, a megszólaltatás helyétől folyamatosan tágulva (kónikusan). A dupla nádnyelves fúvóka egy „S” alakú fémcsővel csatlakozik a fából készült testhez (ez a fémcső a legmélyebb pommereknél is használatban volt). Korabeli metszetek tanúsága szerint a pommerrel egyidejűleg is használták. A dulciánnak Michael Praetorius német zeneszerző és zenetudós (1571-1621) szerint 6 különböző hangolású változata volt. 8 hanglyuka mellett 2 billentyűvel rendelkezett, a mai fagottnál lágyabb hangon szólt.

Az egy tömbből faragott dulciánt 1630 körül kezdte felváltani az „ízeltfagott”³⁸, a hangszer testének kisebb csőszakaszokra bontása feltehetően hosszabb kísérletezés eredményeként jelentkezett, emellett a dulcián a XVII. században még használatban volt. A barokk korban 3, a bécsi klasszicista korszak elején 4 billentyűvel használták, így bizonyos hangokat csak bonyolult fogás-kombinációkkal lehetett játszani rajta. A XVIII. század első felében Antonio Vivaldi 37 (a fellelhető források alapján lehet többről és kevesebbről is olvasni) fagottra és zenekarra írt versenyműve volt a legjelentősebb támogatás a hangszer fejlődése és ismertsége szempontjából, a korszak kamarazenéjében főleg basszus-szerepet játszott (kiemelendő a fentebb említett Jan Dismas Zelenka munkássága is, az ő műveiben a fagott általában egyenrangú partnere a két oboának). A bécsi klasszikus mesterek és kortársaik műveikben egyre komolyabb technikai követelményeket támasztottak a fagottal szemben, így a műszaki fejlesztések, elsősorban a billentyűk számának növelése, komoly ösztönzést kaptak. A klasszikus fagott talán a Heinrich Grenser-féle modellben érte el csúcspontját. Karl Almenröder (1786-1843) autodidakta fagottos és zeneszerző – Gottfried Weber (1779-1839)

³⁸ Oromszegi Ottó elnevezése, a fagott történetével kapcsolatos legfontosabb információk (nem szó szerinti idézetek) lényegében az ő könyvéből (Oromszegi Ottó: A fagott. Eredet-és fejlődéstörténet Budapest 2003. A szerző kiadása) származnak.

újításait is felhasználva- alapvető fejlesztéseket vitt végbe a hangszeren, 15 billentyűs fagottja 1824-25-re már piacéretté vált. Almenröder és Johann Adam Heckel (1812-1877) 1831- ben Biebrichben (ma Wiesbaden része) megalapították a mindmáig legrangosabb fagott-gyártó üzemet (jelenleg Wilhelm Heckel GmbH), a XIX. század folyamán a német rendszerű fagott további fejlesztése javarészt a Heckel családnak illetve cégnek köszönhető. A XVIII-XIX. század fordulóján vált külön a francia és a német fagott-építés, a francia (Buffet-rendszerű) fagott a magas regiszterekben virtuózabb, ám erőtlenebb, nazálisabb hangú, Közép-Európában nem használják, fokozatosan a francia nyelvterületen is teret veszít, napjainkban már szimbiózisban él a német típusú hangszerrel. Jelenleg a német fagott általában 24, a francia változat 22 billentyűvel készül, a német típus piacát a méregdrága Heckel- márkájú modellek mellett további németországi márkák (Walter, Püchner, Mollenhauer, Moosmann, Schreiber) uralják, ám a pillanatnyilag nem feltétlenül kifogástalan minőségű, de lényegesen olcsóbb kínai hangszeresek tartogathatnak meglepetéseket. A fagott oktatásában további forradalmi változást hozott a fagottinók megjelenése, ám ezek ára is meglehetősen magas, ezért nem tudtak minden iskolában elterjedni. (jelenleg létezik kvart-, kvint- és oktáv-fagott, ezek ennyivel magasabbak a „normál” fagottnál, hazánkban a kvartfagottot használják leginkább, mindegyik változat rövidebb, de a hangszer falának vékonyításával is jelentős súlycsökkentést értek el, ezáltal kisebb /akár 7-8 éves/ gyermekek is elbírák őket). Létezik ezen kívül a felnőtt méretű fagottnak is részben könnyített, gyermek-változata (a későbbiekben „kiskezes fagott” néven szerepel), az ilyen tanuló-modellek beszerzésének pusztán anyagi akadályai lehetnek.³⁹

4.2 A hangszer oktatásának rövid története

A kora barokkban a fagott elsősorban a basszus-szólamot erősítette, néhány szóló-darab (többek között Bartolomeo de Selma y Salaverde, Giovanni Antonio Bertoli, Johann Friedrich Fasch művei) született, a legjelentősebb szerep Antonio Vivaldinak jutott a fagott fejlődése szempontjából, legalább 36 versenyművet írt a hangszerre⁴⁰, amelyet feltételezhetően tanítottak az Ospedale della Pietában, ahol dolgozott. A

³⁹ Egy fagott vagy fagottinó is újonnan egymillió forint körüli összegbe kerülhet, ennek durván feléért is előfordulhatnak különféle kínai modellek, ám ezekkel fokozott elővigyázatossággal kell bánni. A fagottinó tulajdonképpen a kora barokk többtagú fagott- (vagy még dulcián-) családja magasabb hangú tagjának feltámadásaként is felfogható.

⁴⁰ A legkevesebb, amit hallottam vagy olvastam, 36, a legtöbb 40 fagott-verseny, valószínűleg egyes művek szerzősége kérdéses, vagy pedig töredékes művek is előkerültek.

hangszer korai oktatásáról kevés adat áll rendelkezésre, a legfontosabb adatok egyes komponálással is foglalkozó fagott-művészek életrajzaiból olvashatók ki. Étienne Ozi (1754-1813) Nouvelle Méthode de basson című műve (1803) tekinthető az első teljes oktatási anyagnak, az akkor még fiatal párizsi Conservatoire hivatalos tananyaga lett, ezen kívül Almenrader is tanulmányozta Ozi műveit, a hangszer mechanikájának fejlesztésében ösztönzést nyújtottak neki. François Devienne (1759-1803) egyidejűleg a párizsi Opera fagottosa és a Conservatoire fuvolatanára volt, számos művet írt fagottra, ezen túl példája azt mutatja, hogy akkoriban egy művész akár két hangszeren is versenyképes lehetett, a későbbiekben egyre inkább specializálódtak a technikai követelmények, erősödött a szakosodás.

A klasszikus-romantikus stílusú fagott-pedagógiai irodalom talán legjelentősebb alakja Julius Weissenborn (1837-1888); a lipcsei Gewandhaus-zenekar szóló-fagottosa és 1882-87 között a lipcsei konzervatórium első fagott-professzora volt. Gyakorlatai a mai napig a tantervek és a mindennapi oktatás szerves részét képezik, kiváló formaérzéssel megírt és a különböző készségeket arányosan fejlesztő kompozíciók; számos pedagógiai célú válogatásba bekerültek művei.⁴¹

Ludwig (cseh helyesírással Ludvík) Milde (1849, Prága-1913, Bad Nauheim) a prágai konzervatóriumban tanult, 1885 és 1894 között a konzervatórium fagott-professzora volt. Skála-gyakorlatai és 50 koncert-etűdje a középfokú fagott-oktatás törzsanyagához tartozik napjainkban is.

Tanulmányunk szempontjából különösen fontos Karel Pivončka (1907-1986), prágai zeneakadémiai professzor és id. Hara László (1915-2001), a budapesti Zeneművészeti Főiskola Tanárképző Intézete tanárának munkássága, pedagógiai műveik az oktatás törzsanyagát képezik.

A fagott oktatásának legnagyobb terjedelmű és talán legjelentősebb dokumentuma Werner Seltsmann és Günter Angerhöfer 6 kötetes munkája, a Das Fagott (Leipzig, 1977-1984). A kiadvány részletes anatómiai ábrákat is tartalmaz, melyek a hangképzés közben a szájüreg belsejét és a nyelv helyzetét mutatják, az alapos (német-angol kétnyelvű) elméleti rész után a fagott-gyakorlatok gazdag gyűjteménye következik, mely a nagy klasszikusok (Weissenborn, Milde) munkái mellett kortárs munkákat is

⁴¹ Édesapja, Friedrich Louis Weissenborn is fagottos volt.

felvonultat. Az első három kötet egymásra épülő oktatási anyaga után a negyedik duetteket, az ötödik zongorakíséretes előadási darabokat tartalmaz, a hatodik pedig a kontrafagottról szól.

A multiplex (dupla és tripla nyelvű) staccato⁴² gyakorlására szolgáló, 1972-ben kiadott iskola és etüd-válogatás Jiří Formáček és Otakar Tvrdý munkája, tudomásom szerint ebben a formában egyedülálló munka.

A fagottino megjelenése előtt a felnőtt méretű hangszerrel általában 10-11 éves kor előtt nem lehetett elkezdni foglalkozni, ám a 80-as évekig általánosan használt és fentebb már említett szerzők (Weissenborn, Hara, Seltsmann és Angerhöfer) művei a felső tagozatos korosztálynak is nehezen teljesíthető követelményeket támasztottak. Ennek egyik magyarázata az lehet, hogy- mivel a fagott alsó fokú oktatása máig nem általánosan elterjedt, korábban még ritkább volt⁴³- gyakran középiskolás korban kezdtek el fagottot tanulni, időnként már a zeneművészeti szakközépiskolák túlszűfolt tanszakairól irányítottak át tanulót fagottra, aki ily módon már a szakképzés keretein belül ismerkedett meg a hangszerrel⁴⁴.

A technikailag és stílusukat tekintve is könnyebb oktatási anyagok az 1990-es évektől jelentek meg, a fellendülés napjainkban is tart, a német nyelvterület szerzői döntő szerepet játszanak ebben.

4.3 A jelenleg használt alapfokú tantervek ismertetése, összehasonlítása

4.3.1 Fokozatok, osztályok, követelmények

Az Osztrák Zeneiskolák konferenciája által kiadott tantervben négy egymásra épülő fokozata van a fagott oktatásának: elemi (Elementarstufe), alsó fok (Unterstufe), középfok (Mittelstufe) és emelt szintű vagy felsőfok (Oberstufe); a fokozatok nincsenek évfolyamokra bontva, a képzés céljaival foglalkozó fejezet bevezető

⁴² Normál esetben a hang kezdetén a nyelvünk hegyével a „t” mássalhangzóhoz hasonlóan megütjük a fagott-nád elejét, a dupla nyelv esetében ezt a szájüreg hátsó részén képzett „k” hangzóval variáljuk, ezáltal gyorsabb hangismétlés kivitelezhető. A tripla nyelv a kettő kombinációja.

⁴³ Budapest 23 kerületi zeneiskolájából 6-ban nincs jelenleg fagott-oktatás, a Gyöngyös méretű városokban általában csak furulya, fuvola vagy klarinét választható a fafúvós hangszercsaládból. A rendelkezésemre álló információk szerint Ausztriában és Csehországban hasonló a helyzet.

⁴⁴ Magyarországon- bár ritkábban- a mai napig előfordulnak ilyen esetek.

részében a haladási sebességet a szorgalomtól, a tehetségtől és az egyéni fogékonyságtól teszik függővé.

Az egyes fokozatok közötti átmenet vizsga (Übertrittsprüfung) megtételével történik, amellyel kapcsolatban a tanterv ajánlásokat fogalmaz meg, kiemelve, hogy a szabályozás tartományonként változó lehet.

Deutsch-Wagram (Alsó-Ausztria) zeneiskolájának szabályzatában az Elementarstufe javasolt időtartama 2 év, a további 3 fokozatra egyenként 3-4 évet irányoznak elő, azzal a megkötéssel, hogy 3 év után kell vizsgát tenni, amelynek sikertelensége esetén az iskola vezetésének egyetértésével negyedik év iktatható be; amennyiben a negyedik év után is sikertelen vizsgát tesz a tanuló, kizárható az oktatásból. Amennyiben a növendék fizikai vagy szellemi állapota indokolja, az intézmény vezetője a vizsgakötelezettség alól felmentést adhat. A karintiai Rosental regionális zeneiskola szabályzatában az első Elementarstufe (kiselőképző a magyar terminológia szerint) választható, időtartama nem meghatározott, a főtárgyi előképző (Elementarstufe-künstlerisches Hauptfach) körülbelül 2-4 év, a további három fokozat esetében (Unterstufe, Mittelstufe, Oberstufe) egyaránt „körülbelül 4 év” van képzési időként előírva.

Ennél szorosabban meghatározott képzési rendet nem találtam, viszont általánosságban az interneten kevesebb osztrák zeneiskolai szabályzat található, mint a másik két ország esetében, és ezek minden esetben tömörek és szűkszavúak. Mindezen tényekkel összefüggésbe hozható, hogy az osztrák zeneiskolák szabályzatai a szövetségi (KOMU-) tantervhez képest az oktatás folyamatával vagy az évfolyamok tagolásával és a hangszerenkénti követelményekkel kapcsolatban további előírásokat nem fogalmaznak meg, ezzel az ausztriai tantervi szabályozás a cseh és a magyar modelttől egyaránt eltér.

A cseh kerettanterv a fúvós hangszerek esetében az alapfok 3. évfolyam, alapfok 7. évfolyam és a továbbképző, illetve itt alapfok II. lépcsőnek nevezett képzés 4. évfolyamának végére állapít meg egyöntetűen bizonyos kimeneti követelményeket. A megadott elvárások általános voltát erősíti, hogy megkülönböztetés nélkül mindegyik fúvós hangszerre érvényesek, tehát a megszólaltatással kapcsolatos speciális

jellemzőket (nád, fúvóka stb.) vagy a hangterjedelemmel, esetleg a használt zenei kulcsokra (basszus-, tenor-, violinkulcs) vonatkozó információt nem tartalmaznak.

A lényegesen kidolgozottabb helyi tantervek esetében részletes leírások találhatók az egyes évfolyamok végére elérendő technikai és zenei-formálási követelményekről, általában a hangterjedelem, az artikuláció, a dinamikai változatosság és a különböző hangnemek skáláinak ismeretében egyre magasabb igényeket támasztva. A viszonylag liberális cseh tantervi szabályozásnak köszönhetően az évfolyamonkénti követelmények eltérőek lehetnek, ám különbségek inkább a követelmények részletezésének módjában jelentkeznek.

A 4 vizsgált helyi tanterv közül egyedül a prágai 1. kerületi művészeti iskola (Zuš u Půjčovny) fagott-tanterve követ egy régebbi irányt. Itt a hangszer oktatásának óratervében az első 4 évfolyamon furulyát tanulnak, az 5. évfolyamtól indul a fagott oktatása, valamivel nagyobb léptekkel⁴⁵. Érdekes módon itt a zeneelmélet- hudební nauka- oktatása is 4 évig tart, az általában jellemző 5 év helyett, így a fagott mellett már elmélet-órák nincsenek, viszont a kamarazene vagy a zenekar tantárgy már a 6. évfolyamtól felvehető. Szintén figyelemre méltó česká Lípa művészeti iskolájának helyi tanterve, mivel itt a II. fokozat (a magyar „továbbképző” megfelelője) esetében két változatot készítettek, a „B” változat arra az esetre érvényes, ha a tanuló nem végezte el az I. fokozatot, ezért gyorsabb haladásra kényszerül.⁴⁶

A hatályos magyar tantervben 2 előképző évfolyam szerepel, melyeket nem kötelező elvégezni (általában a tanuló életkorától függően dönthet a szaktanár, az intézményvezetéssel egyetértve, az előképző mellőzéséről, illetve rövidítéséről), az alapfok 6 évfolyamot foglal magába, a továbbképző pedig további 4 évfolyamot jelent.

A fagott tantervével foglalkozó fejezet elején egyértelműen felsorolásra kerülnek az elmúlt 2 évtizedben bevezetésre került, fentebb említett modellek közül a kvart-és

⁴⁵ A szóban forgó tanterv- a többi helyi tantervvel ellentétben, a korábbi, 1980-as évekből származó tantervhez hasonlóan- konkrétan megjelöli a 12 éves kort, amikor ideális a hangszer tanulásának elkezdése; a helyes légzés és ujjtechnika elsajátítását a megelőző furulya-tanulmányokra bízta.

⁴⁶ A Břežnice-i Alapfokú Művészeti Iskola honlapján megtalálható, 1987-es keltezésű, az előző lábjegyzetben is említett régi tantervben a jelenlegi magyar tantervhez hasonlóan van részletezve az osztályonkénti követelmény, viszont az alapfok 3 évet foglal magába, a haladás íve sokkal meredekebb; a jelenlegi U Půjčovny-beli helyi tantervhez hasonlóan 12 éves kortól javasolja a hangszer tanulását.

kvintfagott, valamint a kiskezes fagott, ezek használata esetében a hangszer tanulását kisebb korban el lehet kezdeni.

A bevezető szakaszban felsorolt pedagógiai célok lényegében megegyeznek a többi fafűvős hangszer tanítása esetében kiemelt célokkal, egyrészt a megszólaltatással kapcsolatos technikai készségek fejlesztése (helyes légzés, testtartás, biztonságos hangszerkezelés), másrészt a zenei kifejezés szempontjából fontos, szellemi koncentrációt igénylő fejlesztési területek (kifejező hang kialakítása, belső hallás és ritmusérzék kialakítása, valamint rendszerezett zenei ismeretek átadása) szerepelnek főhelyen. A képzés feladata a hangszer történetének, „rokonságának” (fafűvős család), irodalmának és jelentősebb előadóművészeinek megismertetése, a helyes légzéstechnika és hangképzés, hangszerkezelés kialakítása, a rendszeres gyakorlás módszerének elsajátíttatása, az improvizációs és lapról olvasási készség fejlesztése. Mindezen fejlesztési feladatok a képzés egészére érvényesek, a tanterv következő oldalain az egyes évfolyamok során jelentkező teendők következnek, megfelelő alapossággal részletezve. A feladatok csoportosítása évfolyamonként ismétlődve az alábbiak szerint következik:

Fejlesztési feladatok

- *Hangszeres és zenei ismeretek*
- *A hangszerkezelés fejlesztése*

Javasolt tananyag

Követelmény

Az év végi vizsga ajánlott anyaga

A magyar alapfokú művészeti iskolák esetében a központi szabályozás alaposságának köszönhetően a helyi tantervek lényegesen új vagy eltérő elemet nem tartalmaznak, saját intézményem esetében a kamarazenélés, mint kiemelten fontos tevékenység szerepel némileg nagyobb súllyal, de a kerettanterv által megfogalmazott fejlődési- és vizsgakövetelményeket fogadjuk el általánosan érvényesnek.⁴⁷

⁴⁷ Mindemellett a hazai intézményekben a hatályos szabályozásnak megfelelően mindenhol készül pedagógiai program, melynek részeként a helyben oktatott főtárgyak helyi tanterve a 27/1998-as MKM

Az *I. mellékletben található táblázat* a rendelkezésre álló tantervek esetében az évfolyamonként vagy fokozatonként elsajátítandó ismeretek, illetve kialakítandó készségek rendszerezését és összehasonlítását hivatott teljesíteni, az évfolyamok számozása a magyar tantervet követi, mivel nálunk folyamatos arab számokkal jelölik az osztályokat, a többi tantervnél az évek számát és a követelményszintet mérlegelve helyezem el a megfelelő adatokat, illetve a cseh tanterv hossza miatt eggyel több szám szerepel. Mivel esetenként szubjektív vagy különböző stílusú definíciók fordulhatnak elő, a leginkább mérhető és összevethető jellemzőket emelem ki, a következő osztályban az előzményekhez képest új elemeket bemutatva. A hangszerkezelés és a légzéstechnika alapvető jellemzői általában azonos módon szerepelnek a különböző dokumentumokban, ezért és nem utolsósorban terjedelmi okok miatt ezeket külön-külön nem írtam be az összehasonlító részbe. A magyar tantervből az „A” tagozat megfelelő részeit tekintem összehasonlítási alapnak. A különböző nyelvű szakmai kifejezéseket legjobb tudásom szerint fordítottam a legvalószínűbb magyar megfelelőjükre; a követelményszintek részletezésében előforduló fogalmazásbeli egyoldalságok a tantervek különböző filozófiájából fakadhatnak. Esetenként előfordulhatnak bizonyos következetlenségek (például bizonyos készségek fejlesztésének üteme nem követhető az egymásra épülő évfolyamok során), remélhetőleg ezeket úgy sikerült a feldolgozás során beépíteni a táblázatba, hogy további következetlenségeket nem gyártottam.

4.3.2 Ajánlott szakirodalom

A legtöbb közismereti tantárgy oktatásának szükségszerűen kötöttebb gyakorlatához képest (egy osztály egy tantárgyat ugyanabból a könyvből tanul, tanév közben nem cserélődik a tananyag) az egyéni hangszeres tanításban a kijelölt fejlesztési követelmények teljesítése mellett is sokkal rugalmasabban haladhat egy-egy azonos évfolyamba járó növendék, a tananyag, ennek megfelelően a felhasznált kották is többféleképpen igazodhatnak a tanulók egyéni adottságaihoz és fejlődési üteméhez.

rendeletre hivatkozva, annak tartalmát kiegészítve vagy újrafogalmazva, az oktatási célok és követelmények pontos leírását adja.

Az ajánlott és felhasználásra kerülő szakirodalom már a tanulmányok kezdetén különböző típusú kiadványokat jelent: egyrészt gyakorlatokat, technikai fejlesztő feladatokat tartalmazó kottákat, másrészt előadási darabokat, tehát nyilvános rendezvényeken és szakmai versenyeken játszható alkotásokat tartalmazó gyűjteményeket, általában hasonló nehézségű, különböző szerzők darabjait összefogó válogatásokat.

Az osztrák országos (KOMU) tanterv rendkívül jól használható interaktív adatbázist létesített hangszerenként, ahol a műveket cím, szerző, nehézségi fok vagy létszám (több előadót igénylő kamaraművek is előfordulnak) alapján lehet sorba rendezni. Az alábbiakban először az itt előforduló művek kerülnek a táblázatba, nehézségi sorrendben.

Furcsa módon sem a cseh kerettanterv, sem pedig a helyi tantervek nem tartalmazzák a felhasználható szakirodalom jegyzékét, így a legmegbízhatóbb és legközlékenyebb jelenkori forrás, Luboš Fait kezdő zenetanároknak szóló, oktatást támogató kiadványa lesz segítségünkre, valamint a korábbi, 1981-ben hatályba lépett, a jelenleginél átfogóbb és a magyar tantervhez hasonló szerkezetű központi népiskolai tanterv ajánlásait is figyelembe vesszük, mivel valószínűsíthetően az abban feltüntetett kották jelentős része ma is használatban van.

A magyar tanterv részletes listát tartalmaz a felhasználható szakirodalom tekintetében az adott hangszer oktatásáról szóló részben, így itt a legkönnyebb az adatok gyűjtése. Részben terjedelmi okok miatt is elsősorban az „A” tagozat tantervét követem az összehasonlításban; ez nagyrészt meg is egyezik a „B” tagozat anyagával, általában a haladási sebességben különböznek egymástól.

A II. mellékletben található táblázat bizonyos esetekben teljesen azonos kiadványok meglétét is ki tudja mutatni a különböző országok tanterveinek ajánlataiban, ám egyes esetekben a helyi kiadók által eltérően feldolgozott tananyag miatt a szerzők azonosságát tudjuk jelölni. Bizonyos művek esetében az interneten történő kutatás sem adott megnyugtató választ arra nézve, hogy a különbözően leírt szerzői név vagy műcím ugyanazt takarja-e, ilyen esetben mindkét megnevezést jelöltem. Néha kételyek merültek fel egyes nevek helyesírását illetően is, általában sikerült a legvalószínűbb változatot megtalálni. Tanulmányaim kezdetétől számítva több, mint 3 évtizedet a fagott közelében eltöltve is több olyan műre bukkantam kutatásaim során, amelyek

nem részei a hazai repertoárnak, viszont minden bizonnyal beilleszthetők az itthoni gyakorlatba. Az adatok feldolgozása közben egyre inkább egyértelművé váltak a jelentős különbségek, éppen ezért tartom fontosnak a mellékletet teljes terjedelmében; mindegyik ország ajánlott tananyaga valószínűleg csupán egy szeletét mutatja a használatban lévő teljes készletnek. Számos olyan kiadvány szerepel más ország anyagában- oktatási célú mű és hangversenydarab egyaránt-, melyet magam is játszottam és nem szerepel a hazai tantervben, kizártnak tartom, hogy ugyanez fordítva ne lenne igaz (e dolgozat témájának a tantervek, mint dokumentumok összehasonlítását választottam, ezért a rendelkezésre álló hivatalos adatokat nem szeretném „felhígítani”; az oktatás gyakorlata, esetleg a programok és a gyakorlat összevetése további kutatást igényel és egy következő tanulmány tárgya lehet).

4.3.3 Óraszám, tantárgyak

A három különböző oktatási modell a képzés kötöttségeinek tekintetében nagy eltéréseket mutat, az ausztriai zeneoktatás széles körű liberalizmusától a hazai tanterv országosan egységes szabályozásáig. Mivel az előző két témakör összehasonlító táblázatai viszonylag terjedelmessé váltak, ezért melléklet lett belőlük, az óraszámokkal és lényegében a zeneiskolai órarenddel kapcsolatos adatokat leíró formában, lehetőség szerint tömören kívánom bemutatni.

Az osztrák tartományi zeneoktatási törvények az iskolák saját működési szabályzatára bízzák a tanítási idő megszervezését, a legkonkrétabb szabályozást a fentebb említett Rosental-i zeneiskola esetében találtam. Itt a főtárgyi óra látogatása mellett egy melléktárgy kötelező, ez fokozatonként (az Elementar-, Unter-, Mittel és Oberstufe 3-4 évéből) egy év időtartamra írja elő a zeneismeret (zeneelmélet) órák látogatását, a fennmaradó években gyakorlati tárgyak (kamarazene, zenekar, kórus) közül kell választani, a főtárgy profiljának megfelelően. Az egyéni hangszeres órák lehetnek 25 (ilyenkor fél tanítási óráról beszélünk) vagy 50 percesek, a csoportos órák mindig 50 percesek.

A cseh kerettanterv általánosságban a fúvós hangszerekre vonatkozóan 7 alapfokú (I. fokozat) évfolyamról ír, a minisztérium által kiadott központi tanulmányi terv (učební plán) kizárólag a furulya (blockflöte, csehül zobcová flétna) esetében határoz meg 7 évfolyamot, a többi fúvós hangszer esetében 4 évre vonatkozóan közli a kötelező és választható tárgyak elnevezését és óraszámát. Érdekessége a dokumentumnak, hogy

tartalmazza a furulya vagy más előkészítő fúvós hangszer 3 éves tanulmányi tervét;⁴⁸ a többi hangszerre vonatkozó 4 évvel együtt így megvalósul az alapfokra általánosan előírányzott 7 év, a kettőt egymás mellé rakva a zeneelmélet (hudební nauka) 5 éves időtartama is megvalósul, viszont a helyi tantervek ettől általában kisebb-nagyobb mértékben eltérnek.

Az óraserkezet a különböző cseh tantervekben az alábbiak szerint épül fel:

a) Központi tanterv óraterve:

- Első 3 év: **előkészítő hangszer** heti 1 óra (egyéni vagy 2-4 fős csoportokban), a harmadik évben **kamarazene** 1-1,5 óra, **zeneelmélet** heti 1 óra mindhárom évben; választható tárgy: kórus vagy játék (másik) hangszeren 0,5-1 óra.
- Alapfok (I. stupen'): játék hangszeren, lapról olvasás, együttes játék előkészítése (lényegében **főtárgy** a magyar szóhasználat szerint) 1-1,5 óra négy éven keresztül; **kamarazene, zenekar** ⁴⁹a második évben 1-2, a harmadik-negyedik évben 1-3 óra; zeneelmélet két évig kötelező, utána két évig választható heti 1 órában; kórus vagy hangszeres játék 0,5-1 óra.
- Továbbképző (II. stupen'): **főtárgy** (játék hangszeren, lapról olvasás, együttes játék előkészítése és **improvizáció**): 0,5-1 óra; **kamarazene, együttes, zenekar**: 2-3 óra; választható tárgy: zeneelmélet, zenszerzés alapjai, hangszer 1 óra.

b) Zuš Na Popelce Praha 5:

- Alapfok: **fagott** hét éven keresztül heti 1 óra; **kamarazene, zenekar** a harmadik évben 1, a negyediktől hetedikig 1-2 óra; **zeneelmélet** az első öt évben 1 óra.
- Továbbképző: **fagott** heti 1 óra, **kamarazene, zenekar** heti 1-2 óra (4 éven keresztül változatlan).

c) Zuš česká Lípa: a **fagott** az előző iskolával megegyezően 7+4 éven át 1 óra, a **zeneelmélet** az első 5 évben 1 óra, **kamarazene, zenekar** vagy **kórus** a negyedik évtől a továbbképző utolsó évfolyamáig heti 1 óra (kötelezően választható tárgy, tehát a három együttes zenélési forma közül a tanuló választhat, valamint a főtárgy-tanár egyetértésével félévkor vagy év végén változtathat is); **zeneirodalom** a továbbképző négy éve alatt heti 1 óra, a kamarazene helyett választható; **másik hangszer** vagy **ének** heti 0,5 órában választható.

d) Zuš Liberec: A **fagott** és a **zeneelmélet** az előző iskolákkal azonos módon 7+ 4, illetve 5 éven keresztül heti 1 óra; az alapfok hatodik és hetedik évében 2 óra teljesítendő kamarazenei, zenekari vagy egyéb (zenei szeminárium, előadói

⁴⁸ A česká Lípa-i tanterv megnevezi a klarinétot is, mint lehetséges előkészítő hangszert, elképzelhető, hogy időnként ez a megoldás is működik, de véleményem szerint a klarinét a furulyához képest speciálisabb szájartatást igényel, ezért a fagottra történő váltás valószínűleg nagyobb mértékű átállítással jár.

⁴⁹ Az eredeti szövegben háromféle kifejezés szerepel: komorní hra, soubor, orchestr. A soubor lényegében a közepes nagyságú együtteseket (például fúvós-oktett) jelenti, a magyar szabályozásban nem szerepel külön kategóriaként, ettől függetlenül a mindennapi gyakorlatban működnek ilyen jellegű csoportok a hazai zeneoktatásban is.

szeminárium, ének) tárgy óráinak látogatásával, a továbbképző négy évében e kötelezettség heti egy órára csökken.

e) Zuš U Půjčovny, Praha 1:

- Alapfok: négy évig **furulya**, három évig **fagott** heti 1 órában; **zeneelmélet** négy évig 1 órában; „**kulturális gyakorlat**” (a program alapján alapvető művelődési ismeretek, havonta egyszer, például színházlátogatás keretében összevonva valósul meg) az első négy évben heti 0,5 óra, az ötödik-hetedik évfolyamon 1 óra, ezek a kötelező tárgyak. A **kórus** 2 órában, **zeneirodalom** vagy **historikus tánc** 0,5 órában választható (e két tárgy órái havonta egyszer 2 órába sűrítve kerülnek lebonyolításra). A **kamarazene** 1, a **zenekar** heti 2 órában a hatodik évfolyamtól választható.
- Továbbképző: az első két évben kötelező tárgy a fagott heti 1, a zeneirodalom és a kulturális gyakorlat 0,5-0,5 órában; a harmadik-negyedik évfolyamban a fagott és a kulturális gyakorlat óráit egyaránt 1-1- órában kötelező látogatni. Választható tárgy a kamarazene 1, a zenekar és a kórus 2, a historikus tánc 0,5 órában, valamint az utolsó két évben a zeneirodalom ismét 0,5 órában.

Az alapfokú művészetoktatás magyar szabályozásában a fentebb említett oktatási jogszabályok pontosan meghatározzák a térítési díj ellenében igénybe vehető órák számát és időtartamát (4-6 óra, 150-300 perc). Ennek megfelelően a látogatható 2+6+4 évfolyam során fontos szerepe van a tantárgy státuszának, konkrétan lehet **kötelező**, **kötelezően választható** és **választható** a tárgy, a látogatandó/látogatható órák száma szűk határokon belül mozog.

A magyarországi alapfokú fagott-oktatás óraterve és tantárgyai:

- Az előképző 2 éve, az alapfok 6 és a továbbképző 4 éve alatt a fagott heti óraszám 2*30 perc⁵⁰ (B tagozaton-2. osztálytól választható- 2*45 perc); kötelező tárgy alapfok negyedik évfolyamig szolfézs 2*45 perc; kötelezően választható tantárgy alapfok 5-6. és továbbképző 7-10. osztályában 2*45 perc.
- A képzés időtartama alatt mindvégig látogathatók további egy tantárgy órái, legfeljebb heti 2*45 perc terjedelemben.⁵¹
- A kötelezően választható tantárgyak: szolfézs, zeneelmélet, zenetörténet-zeneirodalom, zeneismeret, kamarazene, zenekar, kórus, a „B” tagozat esetében zongora. Választható tantárgyak: szolfézs, zeneelmélet, zenetörténet-zeneirodalom, egyházzene, improvizáció, zeneismeret, második hangszer, kamarazene, zenekar, kórus, valamint a népzene, jazz-zene, elektroakusztikus-zene tantervi programjainak tantárgyai (természetesen az adott intézmény tantárgyi választéka korlátozhatja a lehetőségeket).

⁵⁰ Általában magasabb évfolyamokon a hangszeres óra teljesíthető egyszer hatvan percben, a helyi szabályzatban rögzített feltételekkel.

⁵¹ A harmadik, választott tantárgy óráinak látogatására jellemzően akkor kerül sor, ha egy növendék a hangszeren elérte a zenekari játékhoz szükséges érettséget, viszont a szolfézs tantárgy kötelező négy évét még nem fejezte be.

5. Utószó, összefoglalás

Attól a pillanattól kezdve, amikor az elhatározás megszületett a most elkészült szakdolgozat témáját illetően, a megvalósításhoz szükséges lehetséges tevékenységek köre folyamatosan szűkült, a feldolgozandó anyag mennyisége viszont folyamatosan nőtt, további lehetséges kutatások szükségességét vagy legalábbis lehetőségeit feltárva. E dolgozat készítése közben nem adódott lehetőség a másik két ország alapfokú művészetoktatásának helyben történő tanulmányozására, bár erre nem is vállalkoztam, viszont a megismert dokumentumok gyakorlati alkalmazásának tanulmányozása nemcsak egy következő dolgozat tárgya lehet, hanem a kulturális kapcsolatépítés eszköze, de a saját oktatásunk fejlesztéséhez is segítséget nyújthat. A zenei tevékenység közös gyakorlásában (bár ez az egyik legrégebbi közhely) alaphelyzetben nincsenek nyelvi akadályok, a kottaolvasás szabályai ebben a kultúrkörben azonosak, a vizsgált három országban a hagyományok egy része is. Az intézményes oktatás kialakulása azonban döntően a 20. századra esett, az alapfokú zenei, majd helyenként komplex művészeti iskolák túlnyomó része a második világháború után alakult. Csehországban (1993 előtt Csehszlovákiában) és Magyarországon a nagyjából egy időben lezajlott rendszerváltás után az addig szervezeti és pedagógiai szempontból is erősen centralizált oktatás és oktatásirányítás különböző módon demokratizálódott, a cseh művészeti oktatásban az iskolákra és a helyi tantervekre bízta a tananyag és a követelmények évfolyamokra bontását, mindemellett egy jól kiépített konzervatóriumi és arra épülő művészeti felsőoktatási rendszer működik, egyértelmű bemeneti követelményekkel, így a mozgástér kívülről is szabályozott némileg. A magyarországi kerettanterv a három ország közül a legalaposabb, minden évfolyamra kiterjedő részletes követelményrendszerével; így az átjárhatóság az intézmények között elvileg teljes mértékben biztosított, viszont az intézmények egyéni kreativitását kevésbé inspirálja, ez a hazai pedagógiai programok vonatkozó részében látszik leginkább. Az osztrák példa bizonyos értelemben fordított, náluk korábban is tágabb autonómiát élveztek az intézmények, sajátos módon ott a korábbi tartományi tantervek helyébe 1994-ben lépett egy szövetségi szinten használható, közösen kidolgozott dokumentum, melyet a határon túli, dél-tiroli iskolák is használnak. Az alapfokú művészetoktatásra vonatkozó általános és tantervi szabályozásoknak a jogszabályi hierarchiában való elhelyezkedése is különböző⁵²:

Országos szint	Ausztria:-	Csehország: Közüoktatási törvény (561/2004): az alapfokú művészetoktatás a közoktatás része	Magyarország: Nkt. (2011. évi CXK. törvény): az alapfokú művészetoktatás a köznevelés része
Tartományi	Tartományi zeneiskolai	-	-

⁵² Bizonyos különbségek törvényszerűen az eltérő közigazgatási szerkezetből adódnak.

szint	törvények		
Miniszteri rendelet	-	Rendelet az alapfokú művészetoktatásról (71/2005; főleg működési kérdések)	27/1998-as MKM. rendelet az alapfokú művészetoktatás tantervi programjáról (teljes tanterv, mely kerettantervként funkcionál); az Nkt. alapján alkotott egyéb rendeletek (pl. 20/2012-es EMMI rendelet) is tartalmazzák a művészetoktatásra vonatkozó, működéssel kapcsolatos utasításokat
Miniszteri utasítás	-	12 955/2010-22-es Opatření ministryně: kerettanterv az alapfokú művészeti iskolák számára	-
Szakmai szervezetek	KOMU (az osztrák zeneiskolák konferenciája/szövetsége) tanterve	-	-
Intézményi szint	Musikschulstatut (SZMSZ): a szövetségi tantervhez képest jelentős többlet-elemet nem tartalmaz, a fokozatváltás és az évfolyamszám szabályozása a jellemző	Helyi tanterv: a cseh oktatási rendszerben a legrészletesebb tanügyi dokumentum, tartalmazza az évfolyamok végén teljesítendő követelményeket	Pedagógiai program/helyi tanterv: mozgástere viszonylag kevés, a miniszteri rendelet alapján készül, néhány kiegészítő elemmel

A tantervek⁵³ szakmai részének összehasonlítása, mely az eredeti célja e szakdolgozatnak, érdekes különbségeket tárt fel. (az I. melléklet táblázata tartalmazza a követelmények összehasonlítását)

⁵³ Az elérhető legrészletesebb változatokat elemezve

A ritmusértékek, különböző ritmusképletek (szinkópa, nyújtott és éles ritmus, triola) és ütemtípusok (2/4, 3/4, 4/4, majd 3/8, 6/8, 12/8, végül 5/8 és 7/8) egyértelműen a magyar kerettantervben szerepelnek a legrészletesebben az évfolyamonként előírt követelmények között. Az osztrák szövetségi tantervben a második fokozat utáni vizsga követelményei között jelenik meg a 6/8-os ütemtípus, valamint a pontozott (azaz nyújtott és éles) ritmus ismerete, mint elvárt tudás; a legfelső fokozat előtti vizsga követelménye a nyolcad, triola és tizenhatod közötti váltás (egységnyi idő alatt 2, 3 és 4 hang) megvalósítása. A cseh tantervek a ritmus kérdésére nem térnek ki.

A skálák (hangsorok) kérdésében is a magyar szabályozás a legpontosabb, a dūr és moll skálákat párhuzamosan, az előjegyzések viszonylag gyors ütemben történő növelésével kéri elsajátítani. Az ausztriai tanterv az alapfokra a dūr skálák megismerését tűzi ki célul, a közép-és felsőfokon „minden skála” ismeretét írja elő, de a hangnemek közötti fokozatosság kérdésével nem foglalkozik. A cseh kerettantervek közül česká Lípa és Liberec iskoláinak programjaiban a dūr skálák szintén megelőzik a mollokat, de a nehézségi fokokat nem szabályozzák részletesebben; Prága 5. kerületében (Na Popelce) csak a továbbképzőben jelenik meg a tantervben „minden skála ismerete”, Prága 1. kerületének iskolájában (U Půjčovny) 4 év furulyázás után viszonylag gyorsan és következetesen haladnak a skálákkal, itt is a dūr hangnemekkel ismerkednek meg gyorsabban.

Az osztrák tanterv esetében szembetűnő különbség, hogy az alapfokon (Unterstufe) már megismerkednek a nádkészítéssel, a középső fokozat végén elvileg már jó minőségű nádakát készítenek a növendékek. A cseh helyi tantervek többségében a továbbképző évfolyamokban (II. fokozat) megjelenik a nád igazításának (faragásának) megismerése, mint követelmény, viszont a magyar dokumentumból hiányzik ez az elem.⁵⁴ Az ausztriai dokumentum további erénye a korai szakaszban a játékos készségfejlesztés jelenléte, valamint a képzés befejezése előtti részben a modern hangképzési technikák megjelenése, amely ebben a formában egyedülálló a vizsgált három országban. Liberec iskolájában hangsúlyos szerepet kap a rögtönzés, az improvizatív készség fejlesztése, az osztrák képzésben is a vége felé (kadenciák alkotása, saját ujjgyakorlatok), a magyar kerettantervben említés szintjén (improvizációs készség alapjainak alkalmazása) megjelenik a téma.

A basszus-és tenorkulcs megismerése hasonló ütemben történik minden programban, hasonlóan kiemelt feladatként is kezelik (a basszuskulcs ismerete a tanulás megkezdésekor elengedhetetlen, a tenorkulcs csak a magasabb fekvésben lesz fontos), viszont a cseh tantervekben következetesen jelen van a violinkulcs is, mint követelmény, ezt azért érzem szokatlannak, mivel gyakorló zenekari fagottosként is 3-4 évente egyszer találkozom a kottában violinkulccsal⁵⁵, lényegében nem használjuk. A vibrato a magyar és az osztrák tantervben szerepel, ennek használata reális

⁵⁴ Jelenlegi ismereteim szerint a magyar zeneiskolai fagott- tanárok kevesebb, mint fele készít nádat (fúvókát), így tanítani sem tudnák, a szükséges szerszámok viszonylag magas ára miatt is hátrányban lehetünk osztrák kollégáinkhoz képest (jómagam hosszú évek alatt szereztem be a szükséges szerkezeteket).

⁵⁵ Esetenként Prokofjev vagy Sosztakovics 1-1 művében, pár ütem terjedelemben.

követelmény, viszont a duplanyelv, amely a magyar dokumentum vége felé jelenik meg, kevésbé életszerű, magam is diploma után 10 évvel, 33 évesen kezdtem el autodidakta módon elsajátítani, ismerete a szakmában nem általános (természetesen előfordulhat alapfokú oktatása).

A többi készség (dinamika, formálás, stílusismeret, díszítések, artikuláció) kisebb-nagyobb eltérésekkel, de hasonlóan foglalkozik a három ország oktatása.

Az ajánlott szakirodalom összehasonlításának (II. melléklet) szerkesztésekor nehezítette a munkát, hogy a cseh tanügyi dokumentumok e téren sokkal szűkszavúbbak, így az osztrák és a magyar –lehetőséges– kottakínálatot jobban fel lehetett térképezni, itt számos új és feltehetően még terjedőben lévő kiadványt ajánlanak itt is, ott is, míg a klasszikus törzsanyag (főleg Weissenborn) mindhárom ország esetében központi helyet foglal el. Egyértelmű azonban saját tapasztalataim alapján is, hogy a ténylegesen használt zenei anyag esetenként eltér a hivatalosan rögzítettől.

Végére értünk egy olyan munkának, amely a legtöbb ponton tovább kutatható, folytatható, a megismert módszertani különbségek pedig inspirálóan hathatnak itthoni munkánkra, az oktatás fejlődését, esetleg a későbbi kapcsolatokat is erősítve.

6. Felhasznált irodalom, források

Claudio Magris: A Habsburg-mítosz az osztrák irodalomban. Részletek. Európa Könyvkiadó Budapest 1988. 5.p.

Bibó István: Válogatott tanulmányok. Második kötet (1945-1949) Magvető Könyvkiadó Budapest 1986. 192.p.

Bárdossy Ildikó: Lehetséges kérdések és válaszok a curriculumfejlesztéshez. Pécsi Tudományegyetem, 2011. 17-18.p. 24-29.p.

Oromszegi Ottó: A fagott. Eredet- és fejlődéstörténet. Budapest, 2003. A szerző kiadása.

Brockhaus-Riemann Zenei Lexikon (szerkesztette: Carl Dahlhaus és Hans Heinrich Eggebrecht, a magyar kiadás szerkesztője: Boronkay Antal, Zeneműkiadó Budapest, 1983)

Németh Amadé: A magyar opera története. Anno Kiadó Budapest, 2000.

Alsó-Ausztria zeneiskolai törvénye (NÖ Musikschulgesetz, LGBI. 5200), kibocsátó: Alsó-Ausztria tartományi parlamentje

Az Osztrák Zeneiskolák Szövetségének (Konferenz der österreichischen Musikschulwerke) tanterve, kiadás éve: 1994, elérhető a szövetség honlapján (<http://www.komu.at/lehrplan/wegweiser.asp>)

A Cseh Köztársaság oktatási törvénye (školský zákon, 561/2004), kibocsátó: a Cseh Köztársaság parlamentje

Miniszteri rendelet az alapfokú művészeti oktatásról (Vyhláška o základním uměleckém vzdělávání, 71/2005), kibocsátó: a Cseh Köztársaság oktatásért, ifjúságért és sportért felelős minisztériuma

Kerettanterv a csehországi alapfokú művészeti iskolák számára (Rámcový vzdělávací program pro základní umělecké vzdělávání), kiadásra került a 12955/2010-22-es miniszteri utasítással (Prága, 2010. május 31)

2011. évi CXCV. törvény a nemzeti köznevelésről, megjelent: Magyar Közlöny 2011. évi 162. szám

27/1998. MKM rendelet az alapfokú művészetoktatás követelményei és tantervi programjának bevezetéséről és kiadásáról

20/2012. EMMI rendelet a nevelési-oktatási intézmények működéséről és a köznevelési intézmények névhasználatáról, kibocsátó az emberi erőforrások minisztere, megjelent: Magyar Közlöny 2012. évi 115. szám

229/2012. Korm. rendelet a nemzeti köznevelésről szóló törvény végrehajtásáról, kibocsátó Magyarország Kormánya, megjelent: Magyar Közlöny, 2012. évi 112. szám

Kivonat Deutsch-Wagram zeneiskolájának (Friedhofallee 2, 2232 Deutsch-Wagram, Ausztria) Működési Szabályzatából, kiadta: Karl Rosenmayer intézményvezető, kiadás éve nem közölt

A Rosental regionális zeneiskola (székhely: Schulweg 2, Köttmannsdorf, Karintia, Ausztria) Szervezeti és Működési Szabályzata (Organisationsstatut)

A Prága 5. kerületi (Košíře) Alapfokú Művészeti Iskola (Na Popelce 18/1, Csehország) Helyi tanterve, kiadás dátuma: 2012. 06.30, érvényes 2012. 09.01-től

česká Lípa Alapfokú Művészeti Iskolájának (česká Lípa, Arbesova 2077, Csehország) Helyi tanterve, érvényes 2012.09.03-tól, 65-69.p.

Liberec Alapfokú Művészeti Iskolájának (460 01 Liberec, Frýdlantská 1359/19) helyi tanterve, érvényes 2012.09.01-től, 67-70.p.

Prága 1. kerületi Alapfokú Művészeti iskolájának (110 00 Praha 1, U Půjčovny 4) Helyi tanterve, érvényes 2014. 09. 01-től, 36-39.p.

7. Köszönetnyilvánítás

A szakdolgozattal kapcsolatos adatgyűjtésben, valamint tapasztalataik, ismereteik megosztásával a megfelelő kutatási irány megtalálásában és az egész dolgozat elkészítésében az alábbi személyek voltak segítségemre:

- Konzulensem, Brassói Sándor, a dolgozat írása közben nyújtott hasznos tanácsaival, nem utolsósorban az arányokat tekintve;
- Oromszegi Ottó, a fagott történetének nemzetközi téren is egyedülálló módon elkötelezett kutatója, egész életművével;
- Edöcs Ákos György, az osztrák zeneoktatással kapcsolatos információk megosztásával;
- Tolnai Klára (Bécs, Ausztria) grafikus az osztrák zeneoktatás szabályozásával kapcsolatos információk felkutatásával;
- Fülep Benedek (Graz, Ausztria) furulyaművész az osztrák magán-zeneoktatással kapcsolatos tapasztalatok közlésével;
- Fülep Márk fuvolaművész barátom, az elmúlt hónapok közbeni folytonos tapasztalatcserével;
- Radovan Hetsch (Heč) prágai születésű nagybőgőművész (jelenleg a Qatar Philharmonic Orchestra tagja) a cseh zeneiskolai tantervek keresésében nyújtott közreműködésével;
- Közvetve Milan Slavický (1947-2009) cseh zeneszerző és zenetörténész, aki 1994-es rövid csehországi tanulmányaim során átfogó előadásokat tartott a cseh zene történetéről.

I. melléklet: Az egyes évfolyamok követelményeinek összehasonlítása

Osztály	Osztálykerettanterv (KOMU)	Zuś Na Popelce-Praha 5	Zuś česká Lípa	Zuś Liberec	Zuś U Půjčovny-Praha 1	Magyar tanterv (27/1998)
Előképző 1.	(Elementars tufe) Ismerkedés a hangszerrel, ápolás, tisztántartás; a helyes testtartás beállítása; hallás, tapintás, látás fejlesztése; a hangszer felépítésének megismerése, a nád megszólaltatása; egyszerű dallamok játéka kotta nélkül is; visszhanggyakorlatok (utánzás); kottaolvasás; ritmusgyakorlatok hangszer nélkül is	Ismerkedés a hangszerrel, össze- és szétszerelés, tisztántartás, a basszus kulcs ismerete, egyszerű dalok fejből játéka	-	-	-	A hangszer össze- és szétszerelése, tisztántartása; egyenletes ritmusérzékel kialakítása; tenuto- és legato-játék; 2/4, 3/4, 4/4-es ütem; negyed, nyolcad, fél, pontozott fél és egész értékű hangok és szünetek, folyamatos légvezetés néhány ütemen keresztül, a basszus kulcs ismerete.

Előképző 2.	(Elementarpförfung-előképzővizsga). legalább két dinamika (p-f) alkalmazása, egyszerű ritmusok ismerete	(1 előképző osztály van feltüntetve)	-	-	-	Az előképző 1-el megegyező követelmény
1. évfolyam	(Unterstufe) Az önálló munka fejlesztése; játék C-f1 hangterjedelemben; dúr skálák és hangközgyakorlatok használata; nehezebb fogások ismerete; kiegyenlített hangszín és dinamika fejlesztése, duett a tanárral;	A zeneelméleti ismeretek használata a tanuló saját szintjén, biztos játék F-f hangterjedelemben, olvasás és játék basszuskulcsban, legato-és portamento-játék	A hangszer össze-és szétszerelése, ismerkedés a basszuskulccsal, tenuto játék egy oktáv hangterjedelemben, népdal fejből játszása	A zeneelméleti ismeretek használata, a hangszer és a nád helyes kezelése, biztos játék F-f hangterjedelemben, egyszerű dallam lejátszása hallás után, portamento és legato-játék	(furulya)	Szinkópa, éles és nyújtott ritmus, felütés, ismétlőjel, prima és secunda volta, staccato, hangsorok 1#, 1b előjegyzésig, legalább 1/4 periódusnyi zenei anyag megformálása 1 levegőre
2. évfolyam	Artikuláció fejlesztése, zenemű önálló értelmezése (levegővétel, formálás); a fél lyuk-technika	Játék gyorsabb tempóban, hangterjedelem: C-b, legalább 2 dinamika (f, p-hangos,	Portamento, legato, staccato előkészítése, hangsorok egy oktávban (F,G,A	A zeneelméleti ismeretek és a megelőző hangszeres tanulmányok	(furulya)	Hangterjedelem: C-c1-ig, tenorkulcsolvasása, 3/8-os ütem, ritmusértékek egésztől

	pontos használata; kotta nélküli játék a hallás és koncentráció fejlesztése céljából; bevezetés a nádfaragásba, saját próbálkozások; egyszerű zongorakíséretes darab játéka	halk) megkülönböztetése, a basszuskulcs biztos olvasása, portamento, legato, staccato	dúr), együttes játék másik hangszerrel, egyszerű darab fejből játéka, hangterjedelem: B1-c1	eredményeinek hasznosítása⁵⁶; játék C-b hangterjedelemben, a félhangok többségének ismeretével, egyszerű dallam hallás utáni lejátszása, rögtönzött befejezése; a basszuskulcs biztos ismerete, portamento, legato, staccato játék, legalább 2 dinamika (p-f) megkülönböztetése		a tizenhatodik, kis nyújtott, kis éles, triola; szerkezet: Da Capo, alapvető tempó- és dinamikai jelzések ismerete, lapról olvasási gyakorlatok
3. évfolyam	(az Unterstufe folytatása) Az 1. Übertrittsprüfung további követelménye (a Mittelstufe	A dinamika és kifejezőkészség javítása, hangterjedelem: B1-e1, igényes,	Tenuto, portamento, legato, staccato; biztos tájékozódás a basszuskulcsban, hangsorok	Kromatikus játék C-f1 hangterjedelemben; hallás után egyszerű dallam lejátszása, önálló	(furulya)	Zökkenőmentes játék basszuskulcsban, ütemtípusok: 6/8, 12/8; stílusjegyek felismerése

⁵⁶ A továbbiakban az alapfok (az első 7 év) minden évfolyamánál szó szerint, azonos módon szereplő szöveg.

	belépési követelményei): pontozott ritmus, 6/8 ismerete	ritmikus művek játssza	2 oktáv terjedelemben, ismerkedés a kamarazenével	dallam kitalálása, 3 dinamika (p-mf-f) megkülönböztetése, játék együttesben		, dinamika: pp, mf, ff, crescendo-decrescendo; dúr és moll hangsorok 2#, 2b előjegyzésig
4. évfolyam	(az Unterstufe folytatása)	A korábbi tanulmányok és zeneelméleti ismeretek tudatos használata, az intonáció önálló javítása, különböző artikulációk használata, hangterjedelem: B1-f1; egyszerű darabok lapról olvasása	Dúr skálák játssza negyedekben, ismerkedés a moll skálával, a megszerzett tudását kamara együttesben vagy zenekarban kamatoztatja, önálló koncert-fellépés,	A dinamikai és kifejezési módok fejlesztése; kromatikus játék B1-a1 hangterjedelemben, a formai elemek kezdetének/végének felismerése, folyamatos játék együttesben	(furulya)	A tenorkulcs bevezetése, dúr és moll hangsorok 3#, 3b-ig, a kromatikus skála fogalma, ritmus: 5/8, 7/8; könnyebb ékesítések, társas zenélés
5. évfolyam	(Mittelstufe) A „teljes” hangterjedelem birtokba	Egyszerű díszítések használata, lapról olvasási készség,	Biztos ujjtechnika, díszítések ismerete, a hangterjedelem	Dinamika, kifejezés és artikuláció fejlesztése, játék B1-	A hangszer össze- és szétszerelése, részeinek	Az értelmes tagolásra való törekvés erősítése,

m	vétele B-től c2-ig ⁵⁷ ; skálák, hangközskálák és hármashangzatok a teljes hangterjedelemben; hallásgyakorlatok ⁵⁸ (hangközök, hármashangzatok); a tenorkulcs ismerete, gyors váltás basszus- és tenorkulcs között;	trilla-és segédfogások ismerete, széles dinamikai és kifejező készség, hangterjedelemben: B1-b1	bővítése, dinamika, agogika használata, skálák és akkordok játéka negyedekben tenuto, legato, staccato módban; kamarazenében képes más hangszerekhez alkalmazkodni (intonáció, ritmus, kifejezés)	b1 hangterjedelemben, egy megadott dallam variálása, játék lapról basszuskulcsban; biztos játék basszuskulcsban, ismerkedés a tenorkulccsal lassú tempóban	megnevezése, kottaolvasás basszuskulcsban, C-dúr és G-dúr skála+hármashangzat, egyszerű dalok, darabok játszása	egyszerűbb segédfogások ismerete, kiegyenlített, telt hang minden regiszterben, lapról olvasás fejlesztése.
6. évfolyam	ujjgyakorlatok (saját is lehet) a nehéz kombinációk megoldásához; a kézmozgás, légzés, nyelvhasználat automatizálása; intonációs készség fejlesztése; korhű	Ismerkedés a tenor-és violinkulccsal, változatos artikuláció használata, aktív közreműködés kamarazenei vagy zenekari formációban, hangterjedelemben: B1-c2	Tudatos dinamika, agogika, formálás; a teljes hangterjedelemben ismerete; dúr, moll skálák és akkordok játéka nyolcad sebességgel, tenuto, legato, portamento módon;	A kifejezés fejlesztése, a megfelelő stílusok és díszítések ismerete; játék B1-c2 hangterjedelemben, kötések nagy távolságra; azonnali játék basszuskul	Portamento és staccato-játék, a tenorkulcs ismerete, dúr skálák játszása 2#, 2b-ig, egyszerű darabok és gyakorlatok előadása, lehetőség szerint kamarazenélés	Készség szintű játék tenorkulcsban, a díszítések készség szintű alkalmazása, az önálló hangolás megtanulása, memóriafejlesztés hosszabb művekkel, a vibrato alkalmazás

⁵⁷ A c2 (kétvonalas c) felett 3-4 hang még használatos a fagotton, de csak hivatásos zenészeknél szokott szükség lenni rájuk.

⁵⁸ A másik két vizsgált országban jellemzően a szolfézs vagy zeneelmélet tantárgyhoz tartozik.

	előadásmód ; kamarazene és zenekari játék; lapról olvasás és kotta nélküli játék erősítése;		nagyobb formák (szonáta, szvit) előadása, válogatott zenekari részletek játéka	csban, a tenor-és violinkulcs ismerete, bonyolultabb ritmusok		a, folyamatos társas zenélés; dúr és moll hangsorok 4#, 4b-ig
7. évfolyam	formai és összhangzat tani ismeretek; vibrato-gyakorlatok ; tisztán intonáló, jó nádak készítése, ismerkedés a kontrafagottal. A 2. Übertrittsprüfung (az Oberstufe megkezdéséhez szükséges) további követelményei: ritmusok: triola, nyolcad és tizenhatod közötti váltás; három dinamikai fokozat megkülönböztetése,	A korábban tanultak és a zeneelméleti ismeretek önálló használata, továbbfejlesztése, széles dinamikai és kifejező készség, a stílusjegyek felismerése, a fagott-nád alapvető igazítása, legato használata nagy távolságokban	A nád és a hangszer karbantartása, biztonságos játék a teljes hangterjedelemben, az összes dúr és moll skála ismerete, a díszítések játéka közbeni használata, aktív közreműködés együttesben	Segédfogások ismerete, széles dinamikai és kifejezési tartomány, díszítések ismerete; variáció vagy másik szólam alkotása a megadott dallamhoz, biztos játék tenor- és violinkulcsban, alapvető trillafogások ismerete; a főbb fagott-darabok ismerete, önálló munkára való	Egyszerűbb darabok lapról olvasása basszus-és tenorkulcsban, dúr skálák 4#, 4b-ig, moll skálák 2#,2b-ig; bonyolultabb gyakorlatok és darabok játszása, kamarazenélés	Egységes hangszín a különböző regiszterekben, segédfogások alkalmazása, memóriafejlesztés hosszabb terjedelmű művekkel, lapról játék készség szintű alkalmazása, rendszeres társas zenélés, korhű díszítések alkalmazása, a tenorkulcs készség szintű ismerete, dúr és moll hangsorok 4#, 4b előjegyzési

	staccato, tenuto			készség		g, a teljes kromatikus skála ismerete
8. évfolyam	(Oberstufe) Az összes dúr és moll skála, hármashang zatok és szeptim- akkordok játéka és ismerete; barokk frazéálási technikák ismerete; kadenciák alkotása;	(II. fokozat I. osztály): A B1-c2 hangterjede lemben a teljes kromatikus skála ismerete, a tenorkulcs biztonságo s olvasása és használata	(II. fokozat I. osztály): A kotta nélküli játék fejlesztése, az önálló elemzőkészség elősegítése	(II. fokozat): Önálló, rendszeres munka, biztos stílusismeret, fejlett zenei memória és képzelet, rögtönzés és lapról olvasás	(II. fokozat 1-2. osztály egyben): Az artikuláció, zenei kifejezés, ujj-és nyelvtechnika eszközeinek kifinomult használata, lapról olvasás, önálló korrigálás	Dúr és moll skálák a hangszer tanult terjedelmében, kromatikus skála a hangszer teljes terjedelmében, minden regiszterben kiegészített hangon, a főbb zenei karakterek (dolce, grazioso, espressivo, risoluto) ismerete, ismerkedés a kortárs zenével
9. évfolyam	modern játéktechnikák (duplanyelv, üveghangok, multifónikus fogások)	A nyilvános hangversenyen való szereplés, az ezzel kapcsolatos viselkedés ismerete; a	Az intonáció igazítása magasabb fekvésben, a nád kisebb igazításai, dinamika	A nád alapvető igazításának ismerete, trilla- és segédfogások ismerete és	skálák és hármashangzatok minden hangnemben, nehezebb darabok és etüdök	Hangképzés nagy dinamikai különbséggel, a kortárs zeneszerzők és fagottosok

	ismeretének elmélyítése; fokozott kamarazenei és zenekari tevékenység; az önálló nádfaragás tökéletesítése.	dinamikai és technikai készségek fejlesztése, technikailag igényes darabok játsszása	és frazeálás, zenekari szólamok tanulása	használata, széles dinamikai és kifejezésbéli képesség, a főbb fagottművek és előadók ismerete	játsszása, lehetőség szerinti kamarazenélés	megismerése, kitekintés más műfajokra (jazz, igényes könnyűzene), dúr- és moll hangsorok 5#, 5b előjegyzésig, skálák, tercek, hármashangzatok, domináns szeptimek, a hangszer teljes terjedelmében; rendszeres társas zenélés, lehetőleg zenekari játék
10. évfolyam	Abschlussprüfung (záróvizsga az Oberstufe végén): hangterjedelem B-d2, legalább 20 perces műsor előadása, mely tartalmaz	Lapról olvasás, a zenekari játékra való felkészülésként	Állandó zenekari játék, darabok játsszása a teljes dinamikai és artikulációs készlet használatával, a fagott irodalmán	Az előző évfolyam követelményeivel megegyezők	(II. fokozat 3.-4. osztály egyben): A kifejezési eszközök további fejlesztése, a vibrato megismerése és használata, kromatiku	Az eddig tanult ismeretek összegzése, a technikai színvonal megszilárdítása; a duplanyelv-technika megismerése, a társzművész

	egy teljes művet (minden tétellel); biztos stílusismeret, hangképzés, hangszín, díszítések;		ak ismerete		s skála, komolyabb darabok játszása,	etek iránti figyelem elmélyítése, az improvizációs készség alapjainak alkalmazása a megfelelő művek során
11. évfolyam	megfelelő színpadi megjelenés, művészi egyéniség, változatos vizsgaprogram a személyes tulajdonságokhoz igazítva; ritmikai biztonság, erős, jól intonált hang, dinamikai változatosság	Hangsorok játéka 3 oktávon, a hangszer repertoárjának ismerete, biztos játék basszus-tenor-és violinkulcsban, kamarazenei és zenekari tevékenység, önálló tanulásra és önkritikára való készség	A nád alakítása haladó fokon, a hangszer történetének és különböző korokban való alkalmazásának ismerete	Lényegében az előző két évfolyam követelményeinek ismételése	a nád igazításának ismerete, a különböző zenei stíluskorszakok felismerése, kamarazenélés a lehetőségek figyelembevételével	

II. melléklet: Az ajánlott szakirodalom (gyakorlatok, iskolák, előadási darabok, gyűjtemények) összehasonlítása

Kotta, kiadvány	Ausztria	Csehország	Magyarország
Ortwin Köster: 65 Etüden für Fagott in 2 Heften	+		
Jörg Möhler: Lieder und Vortragsstücke für Fagottino	+		+
Ralf Müller: Quintfagottschule	+		+
Beate von Rüdiger: Zauberbündel	+		
Chris Morgan: The Boosey Woodwind Method	+		
Christoph Peter: Musikmappe für Fagottino und Fagott (2 fagottra)	+		
Christoph Peter: Lehr-und Spielbuch für Fagottino und Fagott			+
Ronald Hanmer: Bassoon Bagatelles	+		
Oliver Hasenzahl: Meister Lampes Fagottinoschule (2 fagottra)	+		
Dagmar Holland: Fagottino Schule	+		+
Andreas Schultze-Florey: 99 Vortragsstücke für Fagottino oder Fagott	+		+

J. Satzenhofer: Schule für Fagott	+	+	+ ⁵⁹
Peter Wastall: Learn as You Play Bassoon	+		
Julius Weissenborn: Studien/Studie/Fagottiskola	+	+	+
Gordon Jacob: Four Sketches /4 forgács	+		+
Graham Sheen: The really easy bassoon book	+		
Graham Sheen: Two by two (2 fagottra)			+
Graham Sheen: Going solo	+		
Michael Haydn: Concertino B-dur	+		
J.W. Ganglberger: Mein Teddybär	+		
Johann Ernst Galliard: Sonate	+		
Bergmann-Hilling: First/Second Book of Bassoon Solos	+		+
Ian Denley: Time Pieces	+		
Milde: Tarantella	+		
Friedrich Fasch: Concerto in C-dur	+		
Bodo Koenigsbeck: Kleine Suite	+		
Benedetto Marcello: Sonate e-moll/C-dur	+	+	+

⁵⁹ A magyar tantervben „Julius Satzenhoffer: Etűdök” szerepel, feltehetően ugyanaz a személy, az egy f-fel történő írásmód tűnik helyesnek.

Paul D. Dowell: Etüde Nr. 30, 26	+		
Vincenzo Bellini: Tempo di Marcia	+		
Johann Ernst Galliard: Etüde 1	+		
Franz Thomasser: Etüde Nr.3	+		
Pierre Max Dubois- etüdök	+		
Alessandro Marcello: Etüde Nr. 2	+		
Dirk Meijer: Pompy-Dompy Dino I play the Fagottino	+		
Barbara Loewe: Auf die Plätze, Fagott, los!	+		
Slama: 66 Studien	+		
Seltmann-Angerhöfer: Das Fagott	+		+
Eisenhauer: Learn to play the bassoon	+		
Cristopher Norton: Micro Jazz, Inter City Stomp	+		
Gerard Meunier: Belle epoque	+		
Felix Mendelssohn-Bartholdy: Consolation	+		
Joseph Bodin de Boismortier: 8 kleine Stücke	+		
Paul D. McDowell: First book of practical studies for bassoon	+		

Michael Rose: A Miscellany for bassoon	+		
Claude Henry Joubert: Cinq Pièces faciles	+		
Jean-Daniel Braun: Sonata I., Sonata II.	+		
Colin Cowles: Catchy tunes for oons	+		
Francine Aubin: Ballade du Gitan	+		
Ralph Vaughan Williams: Six Studies in English Folk-Song	+		
Helga Warner-Buhlmann: Sonatine	+		
Alessandro Longo: Suite	+		
F. Thomas Dunhill: Lyrik Suite	+		
Oscar Blume: 36 Etüden	+		
Vivaldi Concerti/ Fagottversenyek	+		+
Michael Radanovics: Black Label	+		
Luigi Mercè: Sonata in g-moll	+		
Georg Philipp Telemann: Sonate f-moll	+		+ ⁶⁰
Carl Stamitz: Konzert in F-dur	+		+
Wolfgang Amadeus Mozart: Sonate KV 292	+		

⁶⁰ A magyar kiadású Barokk Szonáták című gyűjtemény 2. kötetében is szerepel

Etienne Ozi: 42 caprices	+		+
Ludwig Milde: Tonleiterstudien	+		
Carl Jacobi: 6 caprices	+		+
Paul Hindemith: Sonate	+		
Gabriel Pierné: Solo de Concert/Concertino	+		+
Wolfgang Amadeus Mozart: Konzert B-dur	+		+
François Devienne: Sonate g-moll	+		
Alexandre Tansman: Sonatine	+		
Karel Pivonka: Fagottiskola		+	+
id. Hara László: Fagottiskola		+	+
Tyerehin: Fagottiskola/Gyűjtemény		+	+
G. Kopprasch: Etudy ⁶¹		+	
Karel Pivonka: Variace stupnic a akordů		+	
K. Pivonka: Malé etudy		+	
K. Pivonka: Stupnic a rozložení akordy		+	
K.Pivonka: Ritmické etudy pro fagot			+
E. Hofmann: Melodické etudy		+	
V. Bruns: Studie		+	

⁶¹ Eredetileg mélyrézfúvós hangszerekre íródott

B. Komorowski, W.Osadin. Válogatott etüdök		+	+
L. Milde: Andante, Nocturno		+	
J. Páleníček: Ze zápisníku malého chlapce		+	
Suchánek: Koncert/Concertino		+	+
J. Lindpaintner: Koncert		+	
H. Vojáček: Divertimento		+	
March: Andante		+	
J. Sýkora: Dumky		+	
C. Koch: Romance		+	
Hara-Szántó: Gyermekdalok fagottra			+
Waggon Wheels a second book of 26 pieces for cellists with piano accompaniment			+
Herpay Ágnes: Szeretek fagottozni			+
Gárdonyi: 2 kis gordonkadarab			+
Gordonkamuzsika kezdőknek			+
Górecki: Fagottiskola			+
Felix Holler: Das Wüstenschiff für Fagott(ino) und Klavier			+
Csáth E.: Előadási darabok gordonkára			+
Kósa: 4 könnyű fagott -darab			+

Oromszegi Ottó: Duók			+
Jörg Möhler: Music aus der Barockzeit für quintfagott und Klavier			+
Kolasinszky: 3 darab			+
Farkas Ferenc: Népdalszonatina			+
Hughes: 6 könnyű darab			+
Barokk szonáták I.-II. (ifj. Hara, Nagy Olivér)			+ ⁶²
Hara: Fagottmuzsika kezdőknek			+
Küffner: Duók			+
Telemann: 6 kánonszonáta			+
Colin Cowles: Who's Zoo?			+
Krakamp: 30 karakterisztikus etüd/ Fagottiskola			+
Oromszegi Ottó: 50 karakteretüd			+
Wenzel Neukirchner: 23 közép fokú fagottgyakorlat			+
Mirosnyikov: Scherzo			+
Eugene Bozza: Burlesque			+
Eugene Jancourt: Etüdök			+
Johann Christian Bach: B-dúr, Esz-dúr fagottverseny			+
Franz Danzi: F-dúr fagottverseny			+
Petrovics Emil: Passacaglia in blues			+
Dubrovay László: Cinque pezzi			+
Bozay Attila: Episodi			+
Kocsár Miklós: Dialoghi			+
Ludwig Milde:			+

⁶² Számos barokk művet tartalmaz, többségüket (más kiadásokból) minden bizonnyal a többi országban is játsszák.

Koncerttűdők			
Oromszegi Ottó: 10 modern fagotttűd			+
Hidas Frigyes: fagottverseny			+
Maros Rudolf: Fagottverseny			+